

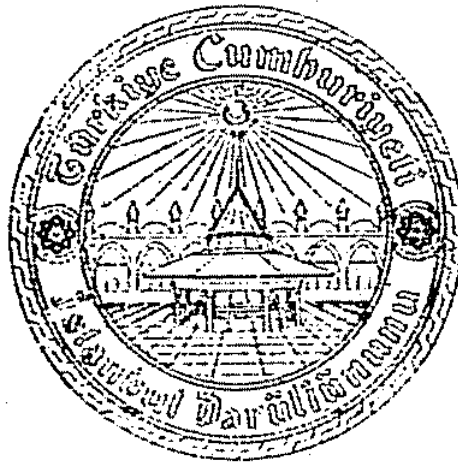
DARÜLFÜNUN EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUASI

FELSEFE, İÇTİMAİYAT, TARİH,
COĞRAFYA, EDEBİYAT

İKİ AYDA BİR NEŞROLUNUR.

BU SAYIDA:

	Sahife
Ahmet Refik , Türkler ve Kraliçe Elizabet	3
A. Macit , Japonyada nüfus fazlalığı	29
Yusuf Şerif , Fransız Natüralizmi	54
Köprülüzade Fuat , Habibi	86

— İSTANBUL —
MATBAACILIK ve NEŞRİYAT
TÜRK ANONİM ŞİRKETİ
— 1932 —

Habîbî

Prof. Dr. Köprülüzade Mehmet Fuat

I

Bibliyografya

XV inci asır sonlarında Akkoyunlular devletinin himayesi altında yetişen Türk şairlerinden en mühimmi, şüphesiz, Habîbî'dir. Bir gazeli dahî şairimiz Fuzulî tarafından tahmis edilen, hattâ Fuzulî'nin meşhur «didim didi» manzumesi bile kendisine nazîre olarak yazılan bu şairin ehemmiyetini bazı tezkereîşuara müellifleri az çok takdir etmişlerdi. Eğridir'li Hacı Kemal (hicrî 918) de topladığı **Camîünnazâir**'ine birçok şiirlerini almak suretiyle, ona karşı beslediği takdiri göstermişti. Sonraları âdeta unutulmağa yüztutan bu mühim şair hakkında iptida Faik Reşat bey, **Tarihi Edebiyatı osmaniye** atlı eserinde Fuzulî'den bahsederken birkaç satır yazdı [İstanbul, 1913, s. 348]. Fakat ona ait Sam Mirza'nın **Tuhfei Samî** atlı tezkeresinde verdiği malûmatı sadece **Kamusüla'lâm** ve **Evliya Çelebi Seyyahatnamesi**'nden aldığı malûmat ile birleştirerek Habîbî hakkında ilk tetkikî yazan, Azerbaycan muharrirlerinden Seleman Mümtaz oldu [**Fükarâ Füyüzatı**, Sayı 3, Bakû 1920]. Tarihî birçok yanlışlıkları, tamamiyle indî mütaleaları havi olan bu makalede, Habîbî hakkında osmanlı menba'larından pek az istifade edilmişti. Makalenin en mühim noktası, Sam Mirza'daki malûmatın naklinden ibaret kalıyordu. Bundan sonra, Habîbî hakkında iptida İkdâm gazetesinde 1921 de iki makale neşrederek Osmanlı menba'larının bu husustaki malûmatını topladım; sonra, Fuzulî divanına mukaddeme olarak yazdığım bir makalede de Habîbî hakkındaki bu malûmatı çok küçük bir hulâsa şeklinde naklettim [**Fuzulî divanı mukaddemesi**, s. 11, İstanbul 1924]. Daha sonra, «Azerî edebiyatına ait notlar» ismile neşrettiğim diğer bir yazıda [**Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, C. IV, Sayı 1, 1925, S.

71 - 77] bu malûmatı biraz daha tamamladığım gibi, Habîbî'nin **Camiünnazâir**'deki şiirlerinden de bahsettim [gerek bu makale, gerek Fuzulî divanı mukaddemesi, Azerî edebiyatına ait diğer bir makale ile birlikte küçük bir cilt halinde çıkmıştır: [**Azerî Edebiyatına ait Tetkikler**, Bakû, 1926]. Bunlardan sonra İsmail Hikmet bey [**Azerbaycan Edebiyatı Tarihi**, C. 1, Bakû 1928] atlı eserinde Habîbî'den bahsettiyse de, mevcut malûmata yeni hiç bir şey ilâve etmedi; yalnız, Şûralar Cümhuriyeti İttihadı Akademisi'nin Asya Müzesi Kütüphanesinde bulunan 311 numaralı bir mecmuadan naklen Habîbî'nin meşhur müseddesi ile, **Camiünnazâir**'deki üç gazelini meydana çıkardı. İsmail Hikmet bey ayrıca Habîbî'nin meşhur müseddesi ve onun bazı nazîreleri hakkında Bakû'da bir makale neşretmiş olduğu gibi [**Maarif ve Medeniyet**, Sayı 31, 1926], o makaleyi, sonra, Habîbî'nin hayatına ait kısa bir mukaddeme ile birlikte Hayat Mecmuası'nda da neşretmiştir [**Hayat**, Sayı 64, 66, 67, İstanbul 1928]. İşte, Gibb'in **Osmanlı Şiiri Tarihi**'nde adı bile geçmiyen Habîbî hakkında şimdiye kadar yapılan tetkikler bundan ibarettir. Bakû'da çıkan gündelik Kommünist gazetesi ve ondan naklen İstanbul'da çıkan **Yeni Kafkasya** mecmuası, bir aralık İstanbul'da Habîbî divanının Azerbaycan'lı Emin Abit bey tarafından keşfolunduğundan bahsettiler; halbuki eski talebemden olan Emin Abit bey yeni bir şey keşfetmemiş, makalelerimde ve daha evvel derslerimde bahsettiğim **Camiünnazâir**'deki parçaları galiba istişah ederek Bakû'ya kötürmüştü.

Bu makalemizde, Habîbî'nin **Camiünnazâir**'deki bütün şiirlerini, Fuzulî tarafından tahmis edilen gazelini, İsmail Hikmet bey tarafından neşredilen müseddesini toplu bir halde meydana koyuyoruz. Bu meşhur müseddes, İsmail Hikmet bey neşrinde epey yanlışlı olduğu için, onu, meşhur Halet efendi'nin yazdığı bir mecmuada kayıtlı bulunan şekliyle mukabele ettik [**Süleymaniye kütüphanesi, Halet efendi kitapları, 776 numarada**]. Bana bunu veren S. Nüzhet beye ve **Camiünnazâir**'deki şiirleri toplayan talebem Ahmet Ziya beye burada teşekkürü bir vazife bilirim. Ayrıca [**İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi yazmaları, numara 1989**] daki bir **Âlî divanı**'nin sonunda

yine Habîbî'ye ait olarak kaydedilen bir kıt'ayı da naklettim. İşte bu suretle meydana gelen bu küçük divan, Habîbî'nin 42 parça manzumesini ihtiva ediyor. Bunlardan biri tevhit, 39 1 gazel, biri müseddes, biri kıt'adır. Bu tevhit 31 beyitten ibarettir; müseddes de 21 beyittir; gazeller, 19 beyitten 5 beyte kadardır. Bu suretle, Habîbî'nin bu neşrettiğimiz manzumeleri 395 beyitten ibaret bulunuyor. Bu küçük divan, Habîbî'nin edebî şahsiyetini anlamak için azçok kâfîdir sanırım. Camiünnazâir sahibi bu manzumelerden bazısını bazı şairlere nazîre olarak kaydetmiş ve bazılarına da sair şairler tarafından söylenen nazîreleri tesbit etmiştir. Metinde bu kayıtları aynen gösterdik. Lâkin, hemen ilâve edelim ki Hacı Kemal'in bu kayıtlarına lüzumundan fazla bir ehemmiyet vermemelidir; çünkü, aynı vezin ve kafiye olan manzumelerin mutlaka birbirine nazîre olarak yazıldığına hükmetmek doğru değildir. Aşağıda buna dair bazı mülâhazalarımızı söyleyeceğiz.

Habîbî'nin bu manzumelerini neşrederken, onlara bir başlangıç olarak, bu büyük şairin hayatı ve eserleri hakkında bazı yeni tetkiklerimizin netîcelerini bildirmeyi zarurî gördük. Çünkü, Habîbî hakkında evvelce yazdığımız şeylerde bazı yanlışlıklar ve eksik kalmış cihetler vardı; bu mevzua dair bizden sonra yazılan yazılarda o yanlışlıklar aynen tekrar edilmiş, hattâ, edebiyat tarihiyle uğraşanlarımızın tarihî tenkit usûllerini hiç bilmemelerinden ileri gelen bazı fahiş hatalar daha irtikâp edilmişti. Azerî Türk edebiyatının bu büyük üstadı hakkında — yeni bulduğumuz vesikalara dayanarak — bu monografiyi yazmak suretile, bu yanlışlıklara bir nihayet vermeyi faydalı gördük.

II

Hayatı

Çocukluğu, Sultan Yakub'un himayesi.

Habîbî'nin ilk devirlerine ait malûmatı bize Sam Mirza (958 H. - 1550 M.) tarihinde yazmış olduğu **Tuhfei Samî** atlı meşhur tez-

keresinde veriyor [1]. Ona göre Habîbî Azerbaycan'da Kökçay nahiyesi köylerinden Berkuşat kasabasında doğmuştur; fakir bir aileden olduğu için, çocukken çobanlık ile geçiniyordu. Akkoyunlu hükümdarı meşhur Sultan Yakub'a intisabı tuhaf bir tesadüf sayesinde oldu: Sultan Yakub, bütün Ortazaman Türk padişahları gibi, av eğlencelerini severdi. Bir gün yine ava çıkmıştı, yolda küçük bir çocuğun kuzular otlattığını gördü; her nedense merak ederek maiyyetindekilerden birini bu kuzuların kime ait olduğunu anlamak için gönderdi; Habîbî'nin yanına gelen mülâzim, küçük çobana sordu:

— Bu kuzular kimindir?

Zarif ve alaycı çocuk hemen cevap verdi:

— Koyunların!

— Köyünüzün büyükleri kimlerdir?

— Öküzler herkesten daha büyüktür.

— Ben onu sormıyorum. Köye gelenleri karşılayanlar kimlerdir?

— İtler, köpekler! Senin gibi muhterem birisi köyümüze gelirse onlar karşı çıkar.

Bu cevaplardan hiddetlenen Türk mülâzim türkçe bağırdı:

— Ay ne çapaydum men seni!

Habîbî buna da aldırımıyarak şu cevabı verdi:

— Çapa gör ki yoldaşların gitti.

Bu konuşmadan hiç memnun olmıyan mülâzim hemen hükümdarın yanına dönerek aradaki suâl ve cevapları anlattı. Şiir ve san'ate,

[1] Birinci Şah İsmail'in oğlu olan Sam Mirza [928 hicrî - 1517 milâdî] de doğmuş ve [984 hicrî - 1576 milâdî] de ölmüştür; hayatı ve eseri hakkında malûmat almak için Hayat Mecmuası'nın 26 ncı sayısındaki « *Sam Mirza ve tezkeresi* » atlı makalemize bakınız. *Devletşah* tezkeresile *Mecalisünnefayis'i* takip eden bu eser, on altıncı asır İran edebiyatı ve bilhassa İran dahilinde yetişen Türk şairleri hakkında en mühim menba'lardan biridir. S. de Sacy. *Notices et Extraits* külliyyatında iptida bu eser ve muharriri hakkında izahat vermiştir [IV; P. 273-308]. İstanbul ve Avrupa kütüphanelerinde nüshalarına pek çok tesadüf edilen bu eser hakkında Pertch'in Berlin kütüphanesi farisi yazmalar kataloğuna [600 ve müteakip, Rieu'nün British Müzeum farisi yazmalar kataloğuna [I. 367 ve müteakip] Flügel'in Viyana kataloğuna [II. 367], Ethé'nin India Office farisi yazmalar kataloğuna [343], kezalik Sprenger, Aumer, Kraft kataloğlarına bakınız.

nükteli sözlere meftun olan Sultan Yakub, bu genç çobanın tabîî bir istîdat sahibi olduğunu derhâl anladı; onu yanına alarak terbiye ve tahsiline himmet etti. Bu suretle, sarayındaki birçok Türk ve Fars şairleri arasına genç ve çok kabiliyetli bir Türk şairi daha katılmış oldu.

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu olup kardeşi Sultan Halil'den sonra Irakı Arap, Irakı Acem, Fars, Kirman, Azerbaycan'da ve Şarkî Anadolu'nun bazı kısımlarında hükümran olan bu münevver Türk hükümdarının saltanatı (1478 - 1490 M; 883 - 896 H.) yılları arasındadır. Eğer Sultan Yakub'un Habîbî'ye tesadüfü, padişahlığı zamanında ise bu yıllar esnasında olmak lâzım gelir; eğer şehzadeligi zamanında ise daha evvelki senelere de ait olabilir. Birinci ihtimali kabul edersek, Habîbî'nin o sırada 12 - 15 yaşlarında olduğu tahmin edilirse, şairimizin aşağı yukarı (1470 - 1475) senelerinde doğduğu kabul edilebilir [1].

Habîbî ve Şah İsmail:

Gene Sam Mirza'nın verdiği malûmata göre, Habîbî, Sultan Yakub'un himayesile yetişmiş ve sonra Safevî devletini kuran büyük Türk padişahı Şah İsmail'e intisap ederek büyük iltifatını kazanmış, hattâ Meliküşşuarâlık mevkiine kadar yükselmiştir. Sultan Yakub'un

[1] Akkoyunlular hakkında Halil Ethem Beyin *Düvel-i islâmiyye'sine* bakınız [S. 407-412]. Sultan Yakub'un sarayındaki şairler hakkında en mufassal malûmat, *Mecalisünnefayis*'i farisiye tercüme eden Şah Mehmet Kazvî'nin ona ilâve ettiği zeyildedir ki, Fatih kütüphanesi yazmaları arasında 4524 numarada mukayyettir. Âşık Çelebi, gerek hakim Mehmet Kazvî'den, gerek onun bu kitabından bahseder [Bu zeyil hakkında: *Âşık Çelebi tezkeresi*, hususî kütüphanemizdeki nüsha, varak 39—. Mehmet Kazvî hakkında: 336]. Kâtip Çelebi, Mehmet Kazvî'nin *Mecalisünnefayisi* Anadolu türkçesine tercüme ederek Osmanlı şairlerini de ilâve ettiğini yazarsa da, elimizdeki nüsha, bahsettiğimiz gibi, farisi tercümedir. Sarayında Tebriz'li Bihodî gibi türkçe şiirler yazan şairlerin mevcudiyetini bildiğimiz Sultan Yakub'un da türkçe şiirleri olduğunu Âlî söyler [*Künhül-ahbâr*, rûknü-salis, cüz'ü salis, s 30]. British Müzeum'un şu son senelerde Sultan Yakub'un türkçe divanını elde ettiğini haber aldım da, bu hususta henüz kat'i malûmata malik değilim.

ölümünden sonra, Akkoyunlu devleti içerden ve dışardan kuvvetli sarsıntılara uğramakla beraber, 1508 senesine kadar devam etmiştir; Şah İsmail'in Akkoyunlu'lara asıl kat'î galebesi ise (1502 M. - 907 H.) da Nahcevan civarında ve Aras nehri üzerinde Şürur muharebesindedir. Habîbî, Sultan Yakub'un ölümünden sonra Şah İsmail'e intisap edinceye kadar nerelerde yaşadı? Akkoyunlu şehzadelerinden bazılarına intisap mı etti? Bu hususta bir şey bilmiyoruz [1]. Şaâ İsmail'e intisabı galiba 1502 den yani Safevî devletinin sağlam bir surette kuruluşundan sonra olacaktır. Hatâî mahlesiyle yazdığı türkçe şiirlerle edebiyat tarihinde de mühim bir mevki olan Şah İsmail'in, Habîbî gibi büyük bir şaire, Meliküşşuarâlık mevkiine yükseltecek kadar kıymet vermesi pek tabiidir. Gene Sam Mirza, Şah İsmail'in ona — sırf bir şaka olarak — Gürz - ad - dîn lakabını verdiğini de kaydediyor ki, bu da Şah İsmail ile şairimiz arasındaki hususiyet ve muhabbet derecesini göstermektedir. İran'da Şîai isna aşeriyye mezhebini devlet dini olarak kabul etmekle beraber esasen gayet koyu bir hurufî olan Şah İsmail'in bu teveccühünde, aşağıda îzah edeceğimiz gibi, Habîbî'nin hurufî olması da büyük bir âmil olmuştur. Şairimize verilen Gürz - ad - dîn lakabı da, onun koyu bir şiî - hurufî olduğuna diğer bir delildir. İşte Sam Mirza'nın Habîbî hakkında yazmış olduğu kısa satırlardan bunları çıkarabiliyoruz. Sam Mirza bu malûmata ilâve olarak, usulü veçhile, şairin iki türkçe beyitini naklediyor ki, bu beyitler Fuzulî tarafından tahmis edilmiş olan meşhur gazeldendir [metinler kısmında, numara 31].

Habîbî, Türkiye'de.

Habîbî'nin bundan sonraki hayatı hakkında Fars menba'larının

[1] İsmail Hikmet Bey *Hayat Mecmuası*nın 64 üncü sayısında (Şubat 1928) Habîbî'ye ait neşrettiği bir makalede, Sultan Yakub'un vefatından sonra Habîbî'nin Horasan'a giderek Sultan Hüseyin Baykara'ya intisap ettiğini yazıyorsa da, bu hususta şayanı itimat hiç bir menba göstermiyor. Akkoyunlu ailesine mensup birtakım prenslerin Sultan Yakub'un vefatından sonra 914 senelerine kadar muhtelif sahalarda hükümrân olduğunu biliyoruz; belki Habîbî o esnada onlardan birinin maiyetinde bulunuyordu. Hulâsa, şairimizin Şah İsmail'e intisabına kadar nasıl ve nerelerde yaşadığı hakkında hiç malûmatımız yoktur.

da hiç bir şey yoktur. Habîbî'yi pek iyi bilmesi iycabeden Sam Mîrza bile onun sonraki devirleri hakkında hiç bir şey yazmıyor. Bu husustaki malûmatı XVI ıncı asır Osmanlı şuarâ tezkerelerinden öğreniyoruz: en eski tezkerecimiz olan Sehî Bey'in Habîbî'den hiç bahsetmemesine mukabil, Âşık Çelebi onun Sultan Beyazıt devri sonlarında Türkiye'ye geldiğini, «ehli ilm - şîve ve seyahat - pîşe» bir adam olduğunu yazıyor. Ekseriyetle Âşık Çelebi'nin verdiği malûmata dayanan Hasan Çelebi tezkeresinde de bunun tekrarlandığını görüyoruz. İkinci Beyazıt'ın saltanatı (886 - 918 H; 1481 - 1512 M.) seneleri arasında olduğundan, Habîbî'nin, birinci Selim'in culüsundan (918 H. - 1512 M.) biraz evvel geldiği anlaşıyor. Bu hususta bizi aydınatabilecek bir tek menba' **Camiünnazâir**'dir [1]: bu mühim mecmuasını (918 H. - 1512 M.) de tamamlıyan Hacı Kemal, oraya Habîbî'nin birçok şiirlerini almış olduğundan, şairimizin Türkiye'ye her halde bundan bir kaç yıl evvel gelmiş ve şöhretinin yayılmış olması icabeder. Buna göre, Habîbî, Şah İsmail'in maiyyetinde tahminî olarak 1502 - 1516 yılları arasında bulunmuş olmalıdır [2].

[1] Camiünnazâir hakkında malûmat almak için bakınız; Köprülüzade Mehmet Fuat, *Millî edebiyatın ilk mübeşşirleri*, İstanbul 1928.

[2] İsmail Hikmet Bey, yukarıda zikrettiğimiz makalesinde, Habîbî'nin, Çaldıran harbinden (920 H. - 1514 M.) sonra Bağdat'a ve oradan da Anadolu ve İstanbul'a gelmiş olması ihtimalinden bahseder ki, hiç bir suretle kabul edilemez. Yukarıda izah ettiğimiz gibi, gerek tezkerelerin ifadesi, gerek Camiünnazâirin (918-1512) de tertip edilmiş olması, şairimizin Beyazıt II devri sonlarında Türkiye'ye geldiğini kat'i surette gösterir. İsmail Hikmet Bey *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi* atlı eserinde de aynı yanlışlığı yapmıştır: O, Faik Reşat Beyin onu Selim I devrinde Türkiye'ye gelmiş göstermesine ve tezkere sahibi Lâtîfî'nin «Sultan Selim devrinde nakletti» cümlesine dayanarak, Habîbî'nin Selim devrinde ve Çaldıran harbinden sonra Türkiye'ye gelmesini daha kuvvetli bulmaktadır [c. 1, s. 243-244]. Halbuki Lâtîfî'deki «nakletti» cümlesi «ahirete nakletti, öldü» manasındadır; Faik Reşat Bey bunu nasılsa yanlış anlıyarak şairimizi Selim devrinde Türkiye'ye geldi zannetmiş ve İsmail Hikmet Bey de —şüphesiz dikkatsizlik eseri olarak— bu çok basit yanlışlığa iştirak eylemiştir. İsmail Hikmet Beyin, Habîbî'nin Beyazıt II devrinde İstanbul'a geldiği hakkında Şemsettin Sami Beyin *Kamusüla'lâm*'daki ifadesini esas tutması ve Âşık Çelebi ile Hasan Çelebi'nin bu husustaki rivayetlerini de onu teyit edici mahiyette göstermesi, edebiyat tarihiyle uğraşanlarımızın *tarihî*

Habîbî gibi Şah İsmail'in büyük teveccühünü kazanmış ve Meliküşşuarâhğa kadar yükselmiş bir şairin, Safevî sarayını bırakarak Türkiye'ye gelmesinin sebebi nedir?

Safevî istilâsından ve Şîaî isna aşeriyeye'nin devlet dini olarak kabulünden sonra, birçok sünnî âlim ve şairlerin Türkiye'ye hicret ettiklerini biliyoruz. Halbuki şîi ve hurufî olan Habîbî için böyle bir sebep mevcut olamazdı. Daha XV inci asırda bu şark sahalarından birtakım âlim ve şairlerin sair muhtelif sebeplerle Türkiye'ye geldikleri de çoktu. Fakat Habîbî'nin Safevî sarayındaki parlak mevkîni bırakarak Türkiye'ye hicret etmesi herhalde Şah İsmail'in bir gazabına uğramasına veya uğramak korkusuna atfolunabilir. Sam Mirza gibi bu hâdiseyi pek iyi bilmesi îcabeden bir müellifin bu hususta tamamiyle sakit kalması da, bu Türkiye'ye gelişin herhalde hususî ve mühim bir sebebe bağlı olduğunu iyma etmektedir.

Habîbî Türkiye'de nasıl yaşadı? Doğrudan doğruya İstanbul'a mı geldi, yoksa Anadolu'nun başka şehirlerinde de bir müddet bulundu mu? Bu hususta hiç bir şey bilmiyoruz. Hattâ Türkiye'de nasıl karşılandığına, nasıl bir muamele gördüğüne dair de hiç bir kayda tesadüf etmedik. Âşık Çelebi'nin onun hakkında kullandığı «seyahat pîşe» tâbirini tefsir ederek Habîbî'yi «Pergârvâr noktai cihani ayağı altına almış, âlemi seyahat eylemiş» bir adam gibi gösteren Hasan Çelebi'nin bu ifadesinden hükümler çıkarmak da yanlışır. Yalnız Evliya Çelebi, Habîbî'yi birinci Selim'in nedimlerinden olarak gösteriyor ki, Türk ve Fars edebiyatlarında büyük ihâtası olan bu Türk padişahının —rakıybi Şah İsmail'e karşı — Habîbî'yi himaye etmiş olması gayet gayet tabîîdir. Eserini XVII inci asırda yazmakla beraber XVI inci asrın edebî ve tarihî an'anelerine oldukça vakıf olan Evliya

tenkit usûllerinden ve menbaların kıymet ve mahiyeti meselesinden ne kadar habersiz olduklarını meydana koymaktadır: Bu Türkiye'ye geliş meselesinde ilk ve en eski menba Âşık Çelebi'dir; Hasan Çelebi, çok defa olduğu gibi bu hususta da, sadece ona ittiba etmiştir. Şemsettin Sami Beyin *Kamusüla'lâm*'daki Habîbî makalesi ise tarihî bir menba değil, XVI inci asır tezkerelerinden istifade edilerek yazılmış bir iltikattır. Demek oluyor ki Habîbî'nin Beyazıt devrinde Türkiye'ye geldiğini bildiren asıl menba Âşık Çelebi tezkedesinden ibaret kalıyor!

Çelebi'nin bu kaydı, herhalde dikkate şayandır. Yalnız, XVI ıncı asır tezkerelerinin bu hususta hiç bir şey söylemediklerini de ilâve edelim. Ancak, tezkerelerin bu sükûtu, Evliya Çelebi'nin sözlerine inanmak için bir sebep teşkil edemez. Habîbî'nin İstanbul'da meyhanelere devam ederek epey karışık bir hayat geçirdiği bazı şiirlerinden anlaşıyor. Meselâ bir manzumesinde (numara 33) İstefo isminde bir rum gencine olan alâkasını gösterdiği gibi, galiba Galata meyhanelerine devamının bir hatırası olarak, şarap yerine de «vino» kelimesini kullanmaktadır.

Habîbî'nin medfeni: Caferâbad tekkesi.

Habîbî'nin ne zaman öldüğü hakkında Âşık Çelebi'de hiçbir kayıt yoktur. Yalnız Lâtîfî, Selim I devrinde yani (926 H. - 1520 M.) den evvel öldüğünü kaydetmekte ve Hasan Çelebi de bunu tekrarlamaktadır. Şairin medfeni hususundaki malûmatı, Evliya Çelebi'de bulmaktayız: Sütlüce'deki Caferâbad tekkesinden ve mesîresinden bahseden Evliya Çelebi, orada «Sultanı şuarâ Habîbî» nin de ziyaretgâhı olduğunu kaydederek şu sözleri söylüyor: «bu Sütlüce'de Caferâbad tekkesinde medfundur. Caferî mezhebinde olduğundan Caferâbad tekkesinde defn olunmağı vasiyyet etti deyu müşarünileyhe bazı isnadatta bulunan oldu» [1].

Evliya Çelebi'nin Caferâbad tekkesi hakkında verdiği îzahata göre, tekke «Süleyman Han —yani Kanunî Süleyman— huddamlarından ve erbabı tabîattan» Cafer isminde biri tarafından yaptırılmıştır [2]. Tezkereci Bağdatlı Ahdî, tarih söylemekle şöhret kazanmış İstanbul'lı şair Hüssam beydan bahsederken, onun Caferâbad tekkesi için söylediği bir tarihi kaydediyor ki, bu sayede bu tekkenin (934 H.-1528 M.) de yani Süleyman'nın cülusundan sekiz sene sonra yapıldığını

[1] Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c. I, s. 411.

[2] Aynı eser, c. I, s. 410; Mehmet Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi*, c. II, İstanbul, 1928, s. 227. Bu son eserde Evliya Çelebi'nin verdiği malûmatın tekrariyle iktifa olunmuştur.

öğreniyoruz [1]. XVI ıncı asır şairlerinin en çok sevdikleri ve toplandıkları yerlerden biri olan bu Caferâbad hakkında, o devre ait edebî menba'larda birçok mühim malûmata tesadüf olunur: Orada, 954 Muharreminin onunda, bir sene evvel ölmüş olan şair derviş Yusuf Sineçak için dostları ve şakirtleri tarafından muhteşem bir edebî ihtifâl yapılmıştı [2]. Tezkereci Âşık Çelebi, bir yaz mehtabı Caferâbad'da asrın büyük şairi Hayalî ile sohbetlerini anlatır [3]; Hayalî'nin burasını çok sevdiği, divanındaki bir manzumeden de anlaşılmaktadır [4]; 937 de Mısır'dan İstanbul'a gelen ve 957 de ölen şair Arifî'nin Caferâbad divarlarına yazdığı bir kıt'ayı yine Âşık Çelebi kaydetmektedir [5]. Kanunî Süleyman'ın, bir gün bu tekkede otururken

[1] *Gülşeni Şuarâ*, Darülfünun yazmaları, numara 1816, varak 54; kıt'a şudur:

حد لله که این چیست مقام شد بسی دلکش و هم دلکش
کشت ملهم ز هاتف غیم کعبه العارفین تاریخش

[2] *Âşık Çelebi tezkeresi*, hususî kütüphanemiz yazmaları arasında, varak 145

[3] Aynı eser, varak 373 b.

[4] Caferâbad hakkındaki bu güzel gazeli tarihî noktai nazardan da mühim olduğu için aynen naklediyorum:

Şi'r ü saz ü dilber ü mey kim cihanın cânıdır
Ca'ferâbâd'ın bihamdillah bugün erkânıdır
Lâciverdî sünbülile asmanın aynıdır
Açılan nergisler anun encüm-i rahşânıdır
Ya çıkarmak ya koparmak istemeng zinhâr kim
Çeşmi nergisdir anun sünbül köki dendânıdır
Ni'metâbâd'ı nola benzetse Şarkiler ana
Rûm'da şöhet dutan şimdi acem yalânıdır
Fakr vâdisinde ser _ gerdân olan üftadeler
Küşe-i bî _ tüşesinin her gice mihmânıdır
Ol cüvanmerde nola ehl - i Fütüvvet'dir (disem
Vârını bezletmede Rûm'un Ahî Evran'ıdır
Ayn-ı zemzem câhı tekye Kâ'be-i uşşaktır
Ana bu nazmı diyen ol Kâ'benin Hassân'ıdır

[5] Bu şair hakkında tafsîlât için bakınız: Köprülüzade Mehmet Fuat, *Millî edebiyatın ilk mübeşşirleri*, İstanbul, 1928, S 59; Arifî'nin Caferâbad divarına yazmış olduğu kıt'ayı Âşık Çelebi'den aynen naklediyorum:

Gelenler bu makam'ı dil - küşâya
İrenler bu fazay - ı hoş - havâyâ
İki nesnedir anlardan recamız

Hint padişahından gelen muhteşem yemek takımlarını buraya hediye ettiğini kaydeden Evliya Çelebi, tekkenin divarlarında güzel yazılar, nakışlar, tasvirler bulunduğunu, hattâ nakkaş ağa Rıza'nın divara siyah kalem ile büyük bir kaya üstünde duran vahşi bir geyik resmi yapmış olduğunu söyliyerek bunları teyit eder.

Bu verdiğimiz izahattan bazı netîceler çıkarabiliriz: evvelâ, Habîbî'nin Caferî olduğu için bu tekkeye defedilmesini vasiyet ettiği hakkındaki isnat asılsızdır; çünkü Habîbî Selim I devrinde öldüğü halde, tekke Süleyman'ın cülusundan sekiz yıl sonra yapılmıştır. Fakat bununla, Evliya Çelebi gibi, Habîbî'nin sünnî olduğunu iddia etmek istemiyoruz; böyle bir isnadın velev an'ane halinde XVII inci asırda hâlâ yaşaması, Habîbî'nin aşağıda göstereceğimiz gibi şiî ve hurufî olduğunun halâ unutulmadığına bir delildir. Evliya Çelebi'nin bu kaydında en mühim olan nokta, Habîbî hakkında kullandığı «Sultan-ı şuarâ» lakabıdır. Şairden bahseden Osmanlı tezkerelerinde onun Safevî sarayında aldığı Meliküşşuarâ ünvanından hiç bahsedilmediği halde, Evliya Çelebi'nin Habîbî'ye böyle bir sıfat vermesi, herhalde esassız bir şey değildir. Öyle tahmin ediyorum ki, Evliya Çelebi şairin mezar taşını görmüş ve onun üzerinde mahkûk olan Meliküşşuarâ veya Sultan-ı şuarâ lâkabını Seyahatnamesine kaydetmiştir. Evliya Çelebi eğer Sam Mirza tezkeresini görmüş olsaydı, herhalde Habîbî'nin Akkoyunlular'la veya Safevîler'le münasebatı hakkında birkaç satır yazardı; binaenaleyh, bu Sultan-ı şuarâ lâkabı Sam Mir-

Egerci ikilik sığmaz arâya
 Birisi bu ki hatt - u şi'r bilmez
 Durup çizmeye hatt-ı bî - nihâye
 Tevakkuf ide yazmaya şeb - ü ruz
 Vukufu olmayan ag - u karâya
 Birisi dahi bu ki ehl - i sohbet
 Çıkup basmaya hergiz bu arâya
 Tutarlar pâk pak olan kişiler
 Ne yerde itseler kast ittikâya
 Şu kim ide nasihat Ârifi gûş
 O dur lâyük olan medh-ü senayâ

za'dan alınmış addolunamaz. Yukarıki tahmin, hakikate en yakın bir ihtimaldir.

III

Eseri, şahsiyeti, nüfuzu

Habîbî'nin şiirleri.

Habîbî'nin eserleri, şüphe yok ki, yalnız Camiünnazâir'de bulup neşrettiğimiz manzumelerden ibaret değildir. Sam Mirza'da ve bütün Osmanlı tezkerelerinde yalnız — Fuzulî'nin tahmis ettiği — meşhur gazelinden bir kaç beyitle «didim didi» müseddesinden bir parçaya tesadüf edilmesi, bunların Habîbî divanını görmemelelerinden ileri gelmiş olsa gerektir. Yalnız, Âşık Çelebi'nin kaydı, «didim didi» müseddesinin o sıralarda pek maruf olduğunu anlatmaktadır ki, XVI ıncı asırdan başlayarak son zamanlara kadar Anadolu'da ve Azerbaycan'da bu müseddese birçok nazîreler yazılmış olması, bunu teyit eden en büyük delildir [1]. Habîbî gibi Akkoyunlular ve Safevî'ler devrinde büyük şöhret kazanmış bir şairin, daha Türkiye'ye

[1] Faik Reşat Bey bu müseddese nazîre yazan şairlerden şunları kaydediyor: Süruri-i şarkî, Bursâ'lı Camî, Kıyasî, Âlî, Kırım'lı Şefîî, Nâzîm, Remzî, Nuri, Derviş Hulus, Hâlet Sait efendi, Şeyh Galip, Ziya paşa [*Tarihi edebiyatı osmaniye*, S. 349]. İsmail Hikmet bey, bu nazîrelerden Camî ile Ruhi-i bağdadî'ninkini neşretmiş, ve son asır Azerî şairlerinden Nâkâm mahlâslı İsmail beyle Fânî mahlâslı Mirza Sadık'ın nazîrelerinden birer parça nakleylemiştir [*Hayat*, 66, 671]. Yukarıda bahsettiğimiz Hâlet efendi mecmuasında [*Süleymaniye, Hâlet efendi kitapları*, 776] da Habîbî'nin bu müseddesile Fuzulî, Remzî, Nazîm, Şeyh Galip, Derviş Hulus, Hoca Neş'et ve Hâlet efendi tarafından yazılan nazîreler mukayyettir. Faik Reşat beyin bahsettiği Nuri, vak'anüvis Halil Nuri bey olacaktır. Bunlardan başka, Daniş, Safâî-i mevlevî [*Divânı Nafiz paşa kütüphanesinde*, numara 912], Mestan ve Lûtfî mahlâslarile bir divan tertip etmiş olan Mora Yenişehir'li Lûtfî de buna nazîreler yazmışlardır. Vaktiyle İstanbul'da çıkan *Hazinei Fünun* mecmuasında bu müseddese yazılan birtakım nazîreler neşredilmişti; fakat bu satırları yazarken o mecmua kolleksiyonunu bulmak kabil olamadığı için kimlerin nazîreleri neşredildiğini tesbit edemiyoruz. Bu müseddese bunlardan başka birtakım Azerî ve Osmanlı şairleri tarafından yazılmış sair nazîreler de mevcuttur.

gelmeden evvel bile, bir divan tertip etmiş olması zarurîydi. Öyle anlaşılıyor ki Hacı Kemal Habîbî'nin böyle bir divanını bulmuş, ve ondan birçok parçaları kitabına nakletmiştir. Maamafih bu şiirler arasında bazıları (Meselâ N. 33 ve belki de 37) İstanbul'da yazılmış olmalıdır. Hacı Kemal'in, bu şiirlerden bir kısmını «Şeyhî, Safaî, Nesimî, Ahmet Paşa, Celâlî, Safî, İbrahim bey, Ömerî, Hamdî, Halilî, Adnî» gibi Azerî ve Osmanlı şairlerine nazîre olarak göstermesi, biraz düşünülecek bir meseledir: Habîbî'nin Nesimî'ye, Halilî'ye, Şeyhî'ye, Ahmet Paşa'ya daha Akkoyunlular ve Safevîler sarayında yaşarken nazîreler yazmış olması imkânsız değildir; çünkü bunların eserleri, daha Habîbî'nin gençliğinde, Azerî sahasında yayılmıştı. Fakat, Habîbî'nin, şöhretleri Azerî sahasına kadar yayılamamış diğer Anadolu şairlerine nazîre yazması, ancak Türkiye'ye geldikten ve İstanbul edebî mahfellerile temas eyledikten sonra kabil olabilirdi; binaenaleyh, eğer bu nazîreler hakikaten nazîre olarak yazılmışsa, Habîbî bunları Türkiye'de yazmış olmalıdır. Yahut, belki daha kuvvetli bir ihtimâl olarak, bunların bir nazîre olarak yazılmadığı, yalnız vezin ve kafiye îtibarile tevakkuf ettiklerinden dolayı Hacı Kemal tarafından nazîre olarak kaydedildiği tasavvur edilebilir.

Lisan ve vezin.

Habîbî'nin hayat ve kâinat hakkındaki telâkkilerini, edebî şahsiyetini tetkikten evvel, yani eserinin dahilî tahliline girişmeden önce, san'atının haricî unsurlarını tebarüz ettirüp aydınlatmak lâzımdır. Hayatı ve muhiti îtibarile Habîbî'nin Azerî Türk edebiyatı dairesine mensup olduğu şüphesizdir. Sonradan Türkiye'ye gelmesi, eserlerinin Osmanlı şairleri arasında da yayılıp takdir olunması, onu Osmanlı edebiyatı sahasına da yabancı bırakmamıştır; yalnız Osmanlı dairesi edebiyatından bahseden bir müellif bile Habîbî'yi ihmâl edemez. Fakat, her ne olursa olsun, onun asıl mensup olduğu saha, Azerî sahasıdır; ve tipki Fuzulî'de olduğu gibi Habîbî'yi ve edebî şahsiyetini anlamak için de onu Azerî dairesinde tetkik etmek zarurîdir. Hacı Kemal, Habîbî'nin eserlerini mecmuasına alırken, filolojik doğruluk mefhumuna ta-

mamiyle yabancı olan bütün eski müellifler gibi, onun lisanî hususiyetlerinden bazılarını şüphesiz tashih etmiş ve o devir Anadolu şîvesine uydurmuştur. Fakat buna rağmen, meselâ N. 5 de tokkuz (edebî Anadolu lehçesindeki dokuz manasına) kelimesi gibi Azerî hususiyetlerini gösteren bazı nadir nümuneler kalmıştır. Gine bu şiirlerde «uru durmak, uşanmak, dügeli» gibi sonraki asırlarda unutulmuş — Azerî ve Osmanlı lehçelerinde müşterek — epeyce eski Oguz sözleri vardır ki, XVI ıncı asır Osmanlı edebiyatı eserlerinde henüz onlara tesadüf edilir.

Vezin meselesine gelince, bu bakımdan Habîbî'nin bu neşrettiğimiz şiirleri en basit şekilde şu suretle tasnif olunabilir:

- I. Mefâîlün mefâîlün faûlün [8 manzume]
(N. 1, 4, 5, 6, 7, 11, 19, 33)
- II. Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün [4 manzume]
(N. 9, 10, 14, 42)
- III. Fâilâtün fâilâtün fâilât [6 manzume]
(N. 8, 21, 26, 37, 38, 39)
- IV. Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün [16 manzume]
(N. 2, 12, 13, 15 - 18, 20, 22, 23, 29 - 32)
- V. Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün [6 manzume]
(N. 3, 24, 25, 27, 28, 34)
- VI. Mef'ûlü fâilâtün mef'ûlü fâilâtün [1 manzume]
(N. 35)
- VII. Mef'ûlü fâilâtü mefâîlü fâilün [1 manzume]
(N. 41)

Bu küçük cetvel, Habîbî'nin, elimizdeki manzumelerinde ne kadar mahdut vezinler kullandığını gösteriyor. Şairin en ziyade kullandığı vezinler, XV - XVI ıncı asır Azerî şairleri tarafından da en çok kullanılmış olan vezinlerdir. İşte Habîbî, bu suretle de, mensup olduğu Azerî dairesinin bir hususiyetini daha göstermiş oluyor.

Habîbî'nin hurufîliği.

Habîbî'nin edebî şahsiyetini anlamak için, onun dinî - felsefî

nasıl bir akîdeye sahip olduğunu öğrenmek zarurîdir. Eserlerinde sofiyâne - felsefî telâkkiler çok mühim bir mevki tutan ve bu hususiyeti daha Âşık Çelebi'nin bile dikkatini celbeden Habîbî için, bunun büyük ehemmiyeti vardır. Habîbî'nin hurufî olduğunu iptida Faik Reşat bey pek doğru olarak kaydetmişti; yetiştiği devrin ve içinde yaşadığı muhîtin zaruretlerini düşünerek onun hurufî olması ihtimalinden ben de vaktiyle bahsetmiştim. Neşrettiğimiz şiirleri sayesinde bu mesele artık kat'î surette öğrenilmiş oluyor: Habîbî, tıpkı Nesimî ve Şah İsmail gibi koyu bir hurufîdir! manzumelerinden bazılarında hurufîliği kuran meşhur Fazl-ı Hurufî'den bahseder (meselâ N. 6, 12, 13, 22, 39); Âdemin veçhine scede meselesini açıkça ortaya koyar (N. 10, 39). birkaç manzumesinde Şem-si dîn (N. 7, 14) diğer bir şiirinde de Şemsullah (N. 39) diye geçen ismin, Hurufî büyüklerinden birinin ve belki de kendi şeyhinin ismi olması ihtimâli kuvvetlidir. Bunun kim olduğunu kat'î olarak söylemek şimdilik kabil değildir. Fazl-ı Hurufî'nin meşhur halîfelerinden bir Seyyid Şemseddin vardır ki, onun halîfesi Mevlâna Beyazıt XV inci asırda Anadolu'da Hurufîliğin yayılmasında mühim âmil olmuş, hattâ Anadolu'da yetişmiş Feriştioğlu diye maruf Abdülmecit de ondan el almış ve Hurufîliğe ait muhtelif eserler yazmış ve tercüme etmiştir [İshak efendi'nin **Kâşifül'esrar** atlı risalesine bakınız, S. 156; ondan naklen Rifat efendi'nin **Mirâ'tülmekasîd**'inde da aynı malûmat tekrar edilmiştir. Ayrıca bakınız, **Şekayik tercümesi**, C. 1, S. 67]. Eğer Habîbî'nin bahsettiği Şemseddin bu ise, bunun Fazl-ı Hurufî'nin îdamı esnasında çok genç olduğu ve hiç olmazsa bir asır yaşadığı ve Habîbî'nin de ona pek genç iken mülâki olduğu kabul edilmek lâzımdır. Mamafih, belki de bu, gine Hurufî büyüklerinden başka bir Şemseddin'dir. Her ne olursa olsun, Habîbî'nin tıpkt Nesimî ve Hatâî gibi hurufî mezhebinde bir şair olduğu, ve Şah İsmail tarafından kendisine iptida o kadar iltifat gösterilmesinde bunun da tesiri bulunduğu muhakkaktır. Türkiye'de ve İstanbul'da Hurufîlik XV ve XVI inci asırlar esnasında çok yayıldığı, hattâ, medresenin ve ortodoks tarikatlerin şiddetli husumetlerine rağmen en yüksek ictimâî zümreler

arasına bile girmiş olduğu düşünülürse, Habîbî'nin Türkiye'de de bir çok meslekdaşlar bulduğuna kolayca hükmedilebilir [1]. Mufrit şîî ve hurufî olan bu şairin Caferî mezhebinde olduğu hakkında Evliya Çelebi'de kaydedilen iddia, herhalde büsbütün esassız değil demektir.

Edebî şahsiyeti.

Neşimî'den sonra, onun çok büyük ve kuvvetli tesiri altında kalan Azerî şairleri, umumiyetle sofiyane telâkkîlerin, ayrıca da Hurufîliğin nüfuzundan kurtulamadılar. Şirvan sahasında, ve Sultan Yakup zamanında bir aralık Akkoyunlular sahasında nüfuz kazanan Halvetîlik cereyanı, Şeyh Ruşenî ve muakkiplerinin tesiri, vahdet-i vücud telâkkîlerini daha kuvvetlendirmişti. XV inci asrın sonlarında bütün bu sahalarda Celâl Devvanî'nin ve Camî'nin tesirleri de kuvvetle hissediliyordu. İşte bütün bu muhtelif âmilleri, bu devir Azerî edebiyatında tasavvuf ideolojisine çok hâkim bir mevki verdi; ister Şîî, ister Sünnî, isterse Mefrit Şîî veya Hurufî, hulâsa nasıl bir akîdeye malik olursa olsun, bu devir şairlerinde panteist temayüller hâkimdi; zühde ve tekvâyaya karşı düşmanlık umumîydi; dinle, îtikadla, tasavvufla hiç alâkası olmıyan hisler, düşünceler bile mutlaka panteist bir boya ile örtölüp süsleniyor, ona mahsus ıstılahlarla edâ olunuyordu. İşte XV inci asır Azerî edebiyatının başlıca bir vasfı, bir karakteri budur. Bu asır Azerî edebiyatının ikinci bir vasfı da, daha evvelki asırda da olduğu gibi, Türk halkedebiyatıyla olan rabıtasıdır. Bütün bu devir Azerî şairlerinin üslûpları oldukça sadedir, samimîdir; Azerî halkdilini ve halkedebiyatına yakından bağlıdır; halkedebiyatı şekilleriyle alâkası bile büsbütün kesilmemiştir. Hele Hatâî gibi mezhep propağandası yapan şairler, hece veznine sık sık müracaattan ve halk şiirleri tarzında manzumeler yazmaktan geri durmamışlardır.

İşte Habîbî'nin edebî şahsiyetinin nasıl teşekkül ettiğini anlamak

[1] Hurufilik meselesine ait biyografiya malûmatı almak, bu hususta yapılan tetkiklerin bilhassa tarih noktasından ne kadar zaif ve geri olduğunu anlamak için, bakınız [Köprülüzade Mehmet Fuat, *Anadolu'da İslâmiyet*, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Yıl. 2, sayı. 6, s. 464-465, 1923.

için, XV inci asır Azerî edebiyatının bu umumî vasıflarını daima göz önünde bulundurmak lâzımdır. Habîbî üzerinde İran ve Türk edebiyatlarının muhtelif üstatları şüphesiz tesir etmişlerdir; Osmanlı şairlerinden bilhassa Şeyhî ve biraz Ahmet Paşa, sonra Azerî ve Osmanlı dairelerinin ikisine de mensup addedebileceğimiz Halilî, şairimiz üzerinde azçok müessir olmuşlardır. Akkoyunlu ve Safevî saraylarıyla İstanbul sarayı arasında daima mevcut olan kültür münasebetleri, bu imkânı teyit edecek sağlam bir delildir. Fakat, Habîbî üzerindeki en bariz tesir, bilhassa Nesimî tesiridir; bu tesir onda hattâ Hattâ'de olduğundan çok daha fazla barizdir. Nesimî gibi en büyük hurufî Azerî şairinin, hurufî akıydelerini taşıyan Habîbî üzerinde müessir olmaması zaten imkânsızdı. Bu iki şairin eserleri arasında yapılacak en sathî bir mukayese, bunu anlamağa kifayet edebilir.

Sofiyane unsur, bütün tabirleri, ıstılahlarıyla, bütün geniş telâkileriyle Habîbî'nin eserlerinde derhâl göze çarpar: aşk, aşık, ma'suk meyhane, harâbât, câm, vaıza ve müderrise hücum, âdeme secde, ikilikten geçüp vahdete ermek.. gibi! Tıpkı Nesimî'de olduğu gibi Habîbî'nin şiirlerinde de dahilî örgüyü teşkil eden hâkim unsur budur. Panteist bir felsefenin mahsulü olan ve Mevlâna'dan beri Türk ve İran şairlerinde — mütasavvıf olsun olmasın — hiç olmazsa ıstılahları yayılmış bulunan bu unsur, Habîbî'de acaba Nesimî'de olduğu gibi samimî bir duygu mahsulü müdür? Akıldan, aklın rehberliğinden korkup kaçtığını, yalnız hissinin mantığına uyarak melâmetten de çekinmediğini söyleyen Habîbî, acaba bunları ahlâkî kayıtlardan kurtulmak için bayağı bir vesile mi sayıyor? Yoksa, bu, hayat ve kâinat hakkındaki görüş ve duyularının samimî bir ifadesi midir? Ortazaman islâm âleminin içtimaî tarihi için - yalnız Habîbî değil belki birçok Türk ve İran sofîleri hakkında varit olan — bu suâllerin cevabını araştırmak mühim bir mesele teşkil eder. Habîbî'nin bazı eserlerinde onun lâübalîliğini, hafif-meşreblüğünü, serbest hayatını iyma eden noktalar bulunduğu inkâr edilemez; fakat, buna rağmen, onun samimî bir panteist, bir hurufî olduğu muhakkaktır.

Sofiyane vect, Habîbî'de, Nesimî'de olduğu kadar kuvvetli de-

ğildir; «lâdinî = profan» unsur onun şahsiyetini yapan terkibe daha fazla nisbette karışmıştır. Halk dilinin ve edebiyatının tesiriyle, arada-bir halk arasında kullanılan sade, samimî tabirler, ifadeler de kullanır. Hattâ, Azerî şairlerinde son zamanlara kadar gördüğümüz gibi, meselâ türkçe kelimeleri yabancı kaidelerle yapılmış terkiplere sokmak gibi tuhaflıklar onda da bulunur: (N. 26) daki «hanei göz» terkibi gibi! Fakat, bu çeşit bazı ihmâllere rağmen, nazım kaidelerine, kafiyele-rin düzgünlüğüne oldukça îtina eder. Şüphesiz, nazım tekniğine îtina-sı itibariyle muasırı olan Osmanlı şairlerinden aşağıdır; fakat, buna mukabil, Nesimî'de, Fuzulî'de gördüğümüz ateşli, samimî, aşıkane eda, onda da eksik değildir. Azerî Türk edebiyatının bu mühim siyma-sı, Nesimî ve Fuzulî kadar kuvvetli bir edebî şahsiyete sahip olmamak-la beraber, bu ikisi arasında her mânâsiyle mutavassıt bir merhale teşkil eder. Azerî Türk edebiyatının tekâmül zincirinde bariz bir düğüm noktası sayabileceğimiz Habîbî, tarihî ehemmiyeti ve bedîî kıymeti itibariyle asla ihmâl edilemiyecek bir şahsiyettir.

Habîbî'nin şöhreti ve tesiri.

Habîbî'nin edebî şahsiyetini tahlil ettikten sonra, zamanında ne kadar şöhret kazanabildiğini ve gerek Azerî gerek Osmanlı edebiyat-ları üzerinde ne dereceye kadar müessir olduğunu araştırmak zarurîdir. Elimizdeki vesikaların kifayetsizliğine bakmıyarak bu noktaları imkân dairesinde tesbite çalışalım. Habîbî'nin asıl mensup oldu-ğu Azerî sahasındaki şöhreti, Sam Mirza'nın ifadesinden ve Şah İsmail tarafından Meliküşşuarâlıkla tekrim edilmesinden anlaşılıyor. Fuzulî'nin onun bir gazelini tahmis etmesi ve meşhur müseddesine nazîre yazması da, XVI ıncı asırda bu sâhada şöhretinin devamını göstermektedir. Merhum Faik Reşat bey Fuzulî'nin Habîbî'ye karşı gösterdiği bu takdiri, hiç bir tarihî esâsa istinat etmeyen bir şekilde tefsir ederek, Fuzulî'nin «Habîbî'den ulûm-ı edebiyye okuduğunu» iddia etmişti [Tarihi edebiyatı osmaniye, 348]. Hiç bir tarihî men-ba'da tesadüf edilmeyen ve sırf Faik Reşat beyin indî tefsîrinden doğan bu iddiayı, İsmail Hikmet bey, tarihî bir hakikat gibi kabûl ederek, Habîbî'yi - Fuzulî'ye hocalık ettirmek için!... — Bağdad'a

kadar seyyahat bile ettirmiştir! [Hayat, sayı 64]. İsmail Hikmet bey, Habîbî hakkında «Fuzulî'nin üstatlığını etmiş olduğu tarihî vesikalar-dan anlaşılan» kaydini kullandığı halde, bu hususta Faik Reşat beyin delilsiz iddiasından başka hiç bir vesika göstermiyor; ve esasen böyle bir şey de yoktur. Maamafih, Fuzulî, Habîbî'nin eserlerini herhalde görmüş, azçok onların tesiri altında kalmış, ve işte bu sebeble şairimi-zin gazelini tahmis etmiş, müseddesine nazîre yazmıştır. Fuzulî'nin büyük şöhreti, Azerî edebiyatında kendisinden evvelki üstatları — Nesimî müstesna olarak — gölgede bıraktığı için, XVI ıncı asır-dan sonra Habîbî'nin bu sahadaki tesirini artık göremiyoruz.

Osmanlı edebiyatı dairesine gelince, Habîbî'nin Türkiye'ye gel-mesi, İstanbul'da yaşaması, şiirlerinin buralarda yayılması, onun bu sahada XVI ıncı asırda mühim bir mevki kazanmasını mucip olmuştur. Bu asır tezkerecilerinin ifadeleri bunun derecesini oldukça sarih bir surette gösteriyor: Âşık Çelebi onun şiirleri hakkında: «edaları a-cemâne ve hilâf-ı üslûb-ı şuarâyî zemânedir» demekle, onda Azerî e-debiyatına ve Azerî lehçesine has olan noktalara işaret etmek istemiş-tir. Edebî zevki ve tenkitlerinin doğruluğu itibariyle bütün muasırla-rına faik olan Lâtîfî, onun kendisine has bir tarz ve üslûbu olduğunu söyledikten sonra «bu fende ferzâne ve tarzında yegânedir» diyerek ona karşı beslediği takdiri gösteriyor; ve buna ilâve olarak, Habîbî'nin — Fuzulî tarafından tahmis edilen — meşhur gazeline (N. 31) yazdığı güzel bir nazîreyi de kaydediyor. Hemen ekseriyetle Âşık Çelebi'yi ve bazan Lâtîfî'yi tekrarlayan Hasan Çelebi ise, bu iki tez-kerecinin Habîbî hakkındaki mütalealarını mezcederek: «eğerce edası acemâne lâkin şi'ri âşıkane ve kendünün bir tarzı mahsusu vardır ki anda yegâne idi» diyerek Lâtîfî'nin takdirine iştirak ediyor [1].

[1] Hususî kütüphanemiz yazmaları arasındaki Âşık Çelebi, Lâtîfî, Hasan Çelebi nüshalarından naklen (Lâtîfî tezkeresinin hususî kütüphanemizdeki iki nüshasından bilhassa birisi, istinsah senesinin te'lif yılına pek yakın olması itibariyle de, mühimdir). Lâtîfî'nin basma nüshasında Abdülhamit sansörünün mühim tahribat yaptığını, ve Lâtîfî'den istifade için mutlaka yazmalara müracaat lüzumunu bir defa daha tekrar edelim.

Tezkerecilerin bu takdirlerine ilâve olarak, Hacı Kemal'in Camiünnazâir'de Habîbî'ye yazılan nazîreleri de zikretmek lâzımdır: Bu eserde, bizzat Hacı Kemal başta olarak, Nişancı Cafer, Çakeri, Safayî, Nişanî, Hayatî, Tutmâcî gibi şairlerin Habîbî'ye nazîreleri vardır. Daha 918 den evvel bu şairlerin Habîbî'ye nazîreler yazmaları, onun Türkiye'de oldukça geniş bir şöhret kazandığını gösterebilir. Kuvvetle muhtemeldir ki Habîbî'nin şiirleri Türkiye'ye kendisinden evvel gelmiş olsun. O devrin umumî vaziyetine ve kültür münasebetlerine göre, Şah İsmail'in Meliküşşuarâ'sının İstanbul edebî mahfellerinde tanınması adetâ imkânsız gibiydi. Maamafih, Habîbî'nin bu tesiri uzun zaman devam edemedi; şöhretleriyle bu devri dolduran Fuzulî ile Bakî gibi iki büyük san'at dehâsı karşısında, sair birçok şöhretler gibi, Habîbî de unutuldu; ve XVI ıncı asırdan sonra artık adı anılmaz oldu. Osmanlı edebiyatının Bakî'den sonra aldığı istikamet ve bilhassa XVII inci asırdaki yeni cereyanlar, edebî muhîti o kadar değiştirmişti! Asırlara ve zevk değişikliklerine karşı, başı göke ermiş yüce dağlar gibi dayanan bir kaç dâhî istisna edilirse, her edebî şöhrete mukadder olan bu hazin akibetten dolayı Habîbî'nin kıymetini küçültmeğe kalkışmak, tarihî ve bediî bir hatâ, bir günah olur!

Habîbî'nin Şiirleri[*]

1

Tevhid

— Şeyxî'ye nazîre —

Ademden tâ ki âlem oldu peydâ
Sana kim benziye ey dilrübâ kim
Xayâlin xaylidür ey şâh-ı a'zam
Perişan zülfünün sevdâlarından
Leb-i la'lin firaqundan aqupdur

Gözün tek görmedi bir fitne-engiz
Göreliden nerkis-i maxmûrun ey döst
Cihanda qalmadı bir zerre zulmet
Cemâlin mushafın aynım göreliden
Yüzündür âyet-i Seb'ul-mesânî
Xat-ü xâлиндürür Ebced hurûfu
Qıyamet qâmetünü gören eydür
Yüzünü her ki gördü Bârek-Allah
Yüzündür Cennet-i Firdevs-i a'lâ
Şu kim tevhîde qâildir Ehad der
Xat-ı yaqûtunu can mushafında
Vücudı Kâinat'ın cümle sensen
Haqîqat sensen ol mazhar haqîqat
Eğer âşîq ve ger ma'sûq sensen

Bulunmadı tapûna misl-ü hemtâ
ki sensen o [1] eltaf-i asl-ı heyûlâ
Eden cân-ü gönül mülkünü yağmâ
Dimağım doldu fâsid fikr-i sevdâ
Gözüm her dem-be-dem xûn-i sü
veydâ

Olaldan devr-i âlem [2] çeşm-i binâ
Cihan xalqına oldum mest-ü rüsvâ
Olaldan gün yüzün nûrî hüveydâ
Gönüle rûşen oldu sırr-ı Esmâ
Sözündür xod esah Esmâ'-i hüsnâ
Oqudun Lâm-ü Bâ'dır Kâf ile hâ
Belâ mıdır bu yaxud qadd-i bâlâ
Dedi zî hüsn içinde vech-i zibâ
ki Tâ hâ oqur anda Haq Te'âlâ
Sana ey hüsn içinde ferd-i yektâ
Habibâ dest-i qudret etti inşâ
Ey cûdu bî nihâyet Fazl-ı Mevlâ
ki mazhardır sana ser cümle eşyâ
geh Âdem qorsan âdın gâh Havvâ

[*] Habîbî'nin şiirlerini Türk harflerine naklederken bilhassa Arap ve Acem sözlerinin anlaşılabilmesi için gayet basit hususî bir transkripsiyon tarzı ihtiyarına mecbur olduk:

. (' = ') ; (' = ع) ; (x = ح) ; (k = ك) ; (q = ق)

Diğе bazı arap harfleri için de hususî işaretlere ihtiyaç vardı; fakat matbaalarda o işaretlerin bulunmaması, bizi, sadece yukarıki şekillerle iktifaya mecbur etti.

[1] Bu mısra'da o fazladır.

[2] Âlem yerine evvelâ Eyyâm yazılmış; sonra çizilerek âlem yazılmıştır.

Gehî Mecnûn olursan leyli niyçün
 Gehî Vâmıq gehî 'Azrâ olursan
 Gehî Ahmed·Ali' sen geh Xadice
 Gehî sûret olursan gâh ma'nî
 İşitir bu sadâyı xalq-ı 'âlem
 Güneşten kendözünü zâhir ettin
 Dü 'âlemde ne kim var cümle sensen
 Görünürsen bu kesret 'âleminde
 Seni her seyde gördü çün Habîbî
 Bilürsen k-ol faqîri müstahıqdır
 Temennâ-yi visâлиндür hemin bes
 Anın maqsûdu sensen gice gündüz
 O hur-i Cennet-ü Rıdvânı anmaz

Geh olursan gerü Mecnun'a Leylâ
 Gehî Yûsuf geh olursan Züleyxâ
 Gehî Meryem olursan geh Mesîhâ
 Gehî Esmâ olursan geh Müsemmâ
 ki sendedir semî'nâ ve ata'nâ
 Qamû şeyde göremez leykin a'mâ
 Eğer esfel ola-vü-yâxud a'lâ
 Basîret ehline pinhân-ü peydâ
 K-o lâ'yi nefyedüb eydür ki illâ
 Nola hüsnün zekâtın etsen itâ
 Eğer imrûz ola-vü yaxu [1] ferdâ
 Seni senden eder her dem temennâ
 Edelden ravza-i hüsnün temâşâ

Gazeller

2

Turra-ı tarrârını sen edeliden pîç-ü tâb
 Cân-ü dilden sabr-ü âram gitti gelmez göze xâb
 Vâlih-ü hayran olur her kim görür gün yüzünü
 Sen nice hûr-ü melek-sîmâ beşersen ey şebâb
 Ruxlarınla 'ârızın her kim görürse der revân
 Zî 'aceb qudret ki âteş yanar-u hem aqar âb
 Pertev-i hüsn-ü cemâlin 'âlemi rûşen qılır
 Sen doğaldan can gökünde ey qamer-rux âftâb
 Ol siyah dil benlerinden 'aql-ı dil [2] dir münfa'il
 Şol perîşan sünbülünden câna erer ıztırâb
 Şehper-i 'arş-âşiyânın yani gamzen ey sanem
 Mekk ile yıqtı cihânı ol qıldı xarâb [3]
 Ey Habîbî ol habîbin derd-i 'aşkı sözünü
 Cân-ü gönlün yoldaş eyle kim budur xayr-ül me'âb

3

Sünbül saçın gül yüzüne çünkim niqâb olur şehâ

[1] Yaxut (vezin zarureti dolayısıyla yaxu okunacaktır).

[2] Aql-ü dil.

[3] Mısra' noksandır.

Pinhân olan gözün o dem şol âftâb olur şehâ
 La'l-i leb-i yâqûtuna can niyce teşne olmasun
 Çünkim anın her qatresi dürr-ü xoşâb olur şehâ
 Yüzüne Zühre Müşterî Mihr ile Mâh öygenmesün
 K-ol güneşin bir zerresi bin mâhtâb olur şehâ
 Mihrinle kînen odunu cânım içinde yaqalı
 'Ayn-ül yaqin yerin yüzü 'aynımdan âb olur şehâ
 Ol dem ki sen nuş edesen câm-ı safâyı Cem gibi
 La'lüne câm erdüğüne bağrım kebâb olur şehâ
 Nezr ettiğün bir bûseyi dervîş için etsen edâ
 Vallâhi kim andan sana bin bin sevâb olur şehâ
 La'lündürür ihyâ eden her dem o bî-cismi velî
 Serxoş gözünden sayru can mest-i xarâb [1] olur şehâ
 Âb-ı zülâl-i vasluna şol resme teşnedir bu can
 Kim gözlerüme bu cihan 'ayn-i serâb olur şehâ
 Bağrım qanını gözlerim her dem Habîbî tokdügü
 budur ki rengîn âb ile ol xoş xıdab olur şehâ

4

Şeyxî'ye nazîre

Mu'âvin bâna ol Sübhân olursa
 Bedende Rûh-i Qudsî cân olursa
 Tutam ömrüm gibi zülfün ucun berk
 Nigârâ vasluna dermân olursa
 Çü cevher dür saçam ol dem gözümnden
 Xayâlin lutf edüb mihmân olursa
 Nice etsün qarârı can saçunla
 Ki sır ne ahd-ü ne peymân olursa
 Sen ol sultân-ı cansen ey dil- efrûz
 Ki qapunda sıgar bin xan olursa

[1] Mest-ü xarab.

Ne gam sen Xusrev'in bin cân-ı Şîrîn
 Ser-i zülfünde sergerdân olursa
 Yüzün nâru eder şeksüz hidâyet
 Saçın küfrü bana î mân olursa
 Sa'âdet bulur ol dem naxs-i ekber
 Qapunda ey güneş derbân olursa
 Şu fettan 'aynının 'aynına gelmez
 Ucundan demde yüz bin qan olursa
 Ruxun şem'ine qarşu cânı her dem
 Nola pervâne - veş biryân olursa
 Ruxun zülfün görüb oldum müselman
 Olur bin yıllık ol rûhbân olursa
 Eğer dünyada vü 'uqbâda sensen
 Hemin cânâ 'azîm-ü-şşan olursa
 Oqur can mushafını bî-gümân ol
 Xat-ü xâlin kime bürhan olursa
 Gören şol vech-i zîbânı nigârâ
 Nola ger vâlih-ü hayrân olursa
 Ne sultansen ki qapunun gedâsı
 Dürür bin Xusrev-ü Xâqân olursa
 Erem rûz-i visâle ey meh-i nev
 Şeb-i hicrânına pâyân olursa
 Dü 'âlemde ganî ola faqîrin
 Tapundan fazlile ihsân olursa
 Gam-u derd-ü firâqından hemin bes
 Bu âşîq derdine dermân olursa
 Hayât-ı Câvidan bula Habîbî
 O qâşın 'îdine qurbân olursa

5

Nişancı Ca'fer ve Çakerî'nin nazîreleri vardır.

Elâ ey dilberim yârûm xarâbât
 Bu vîran dil sarâyın vasl elile

Dil-ü cân içre dildârum xarâbât
 Yap ey lûtf ıssı mi'mârum xarâbât

Beni zâr etmesün de xâr-ı hecrin
 Beni şol câm-ı meyden mest eyle
 Benim bu benliğim mülkümü yağmâ
 Mahallen külxaninün koşesidür
 Giru olsun de pîr-i mey-füruşa
 Umîdim bâd etme bâde vergil
 Anâsır şeş cihât-ü heft kevkeb
 Eğer sôfî vücûdu nûr olursa
 Kelâm-ü Hikmet-ü 'ilm-i Ledünni
 Beyân-ü Mantıq-u Qanûn-i Hey'et
 Def-ü ney-vu [1] 'ûd-ü şeştâ çeng-ü
 berbat

Meşâm-ı câna 'itrin bûyun ırgör
 Şu Fir'avnî gözünle qare zülfün
 Delü divâne oldum mest gözünden
 Habîbî niyc-ed- istiğfar-ü tevbe [2]
 Gönül çirkin yu gitsün Fazl eliyle
 Beni bu ikilikten bire ırgör

A can bağında gülzarum xarâbât
 Ki sensen setr-i esrârum xarâbât
 Çün ettin Türk-ü Tâtârum xarâbât
 Sığincım burcum-u bârum xarâbât
 Mûraqqa' cûbbe dstârum xarâbât
 Ey âb-u xâkim-ü nârum xarâbât
 Bu toqquz çarx-i devvârum xarâbât
 Hadîs-ü naql-ü axbârum xarâbât
 Benim mihrimdir envârum xarâbât
 Gazel qavliyle eş'ârum xarâbât
 Benim tasnîf-i edvârum xarâbât

A tib-enfâs 'attârum xarâbât
 Olaldan berü sehârum xarâbât
 Bîl ey dâna-yı hüsyârum xarâbât
 K-ezelden oldun ahrârum xarâbât
 A tâhir pâk ebhârum xarâbât
 A heft-ü pençüm-ü çarum xarâbât

6

Şeyxî'ye nazîre

Dur ey mûrg-i seher billâh agâz et
 Ser-âgâzın odunu can-güdâz et
 Muxayyer eyle 'uşşaqı nevâda
 Sıfâhân yüzünü göster hicâz et
 Qo zengûleyle merguli nigârın
 Ser-i zülfünü tutub rûd-sâz et
 O gül-rux gonce-lebden bûse iste
 A bûlbûl her nefes nâz-ü niyâz et
 Ederek bûseliği eyleyûrek [3]
 Şu 'ûd-ü çeng-ü nâyı perde-sâz et
 Nigârâ ayagundan sâcunı dir

[1] «Vü» zâittir.

[2] Nice istigfar ve tevbe ide.

[3] Anlaşılamıyor.

Gubâr olmuş ruûsu ser-firâz et
 Şu müşkin zülfünün çînîni çözgil
 Bu miskin 'âşiqın 'ömrün dırâz et
 Femindir noqta-i mevhum Habîbî
 Sen andan bir xaber sor keşf-i râz et

7

Göreliden zülf-i 'anber-bârın ey dôt
 Perîşandır bu dil-efkârın ey dôt
 Yaşarduqça leb-i la'lünde xattın
 Qızârır âteş-i ruxsârın ey dôt
 Ne şîrin âb-ı reng-ü xâl-ü hattır
 Şu zîbâ sûret-i pergârın ey dôt
 Bu gün mâhiyyeti sensen hâqîqat
 Bu heft-ü penç-ü nühle çârın ey dôt
 'Aceb âfetdürür cân-ı cihâna
 O çeşm-i câdu-yi 'ayyârın ey dôt
 Ne rûşen şems-i dîn-ü mihr-i cansın
 Ki tuttu 'âlemi envârın ey dôt
 Olupdur garq-ı envâr-ı tecellî
 Habîbî görelî dîdârın ey dôt
 Yüzün mâhın gören mihrine baqmaz
 O cerx-i atlas-ı devvârın ey dôt

8

Safâî'nin tevhidine nazîre

Dil saçından oldu sevdâyî-mizâc
 Câna şîrîn leblerinden et 'ilâc
 'Ayn-i candır ellerinden zehr-i nâb
 Sensüz âb-ı zindegî milh-i ücâc
 'Anber-i sârâ saçından oldu xâk
 Nâfe-i çin niycesi bula revâc
 Hüsnünün râzın nice saqlaya dil

Gizlemek mümkün mi mısbâhı züccâc
 Cevherinden xâk-i pâkin ey sanem
 Erişen baş olmadı muhtâc-i tâc
 Bu Habîbî dünyi-vü 'uqbâda bes
 Hazretinden gayre etmez ihtiyâc
 Olmadın [1] bu bâd-ü âteş xâkimiz
 Mâ-i mihrinle bulaydı imtizâc

9

Meğer bâd-i sabâ zülfün ucundan key [2] perîşandır
 Ki bâş-ü cân-ü dil her dem ayâğ altında rîzandır
 Müferrih la'l-ü yâqûnun xayâl-ü fikrin edelden
 Bu cân-ı şîrin ey dilber 'aceb dil - teng-ü hayrandır
 Gözünle zülf-i şebrengin görelden cân-ü dil her dem
 Perîşan hâl-ü âşüfte nizâr-ü zâr-ü giryandır
 Qaşınla kirpiğ-ü zülfün xat-u xâlinle hem la'lin
 Oquyan mushaf-i candan der ol âyât-ı Qur'andır
 Beni rüsvây-i xalq etse 'aceb midir gam-ı 'aşqın
 Ki her dem nâvek-i gamzen dil-ü cân içre pinhandır
 [Ey gül - endâm-ü perî-peyker habîb-i lâle-xad
 Ruxların berk-i semen mi yâ gül-i xodrû mudur] [3]
 Qıyâmet qâmetin 'aynım göreldendir revân ey döst
 Belâ-yi nâgehandır bu kim ol âşûb-i devrandır
 Habîbî dervîşin şevqin görelden ey perî-peyker
 Revan aqıttığı gözden 'aqîq-u la'l-ü mercandır

10

Ne kevkebdır bu ya Rabb kim güneşten nûru rûşendir
 Ne gabgabdır ki etrâfı gül-ü reyhan-ı gülşendir
 Ne xadd-ü 'ârız-ü xat kim muhaqqaq naqş-i Çîn olmuş

[1] Olmadan demektir.

[2] Key, pek, çok demektir.

[3] Vezin ve kâfiyesi başka olan bu beyit sonradan yanlışlıkla konmuş olmaktadır.

Ne şîrîn noqtadır ağzı ki 'ilm-i gayb için fendir
 Ne müşkil 'uqdedir zülfü ki 'aql âni edemez hâl
 Ne Şîrîn lebdir ol Xusrev ki cân Ferhad'ıdır ânın
 Ne Leylî'dir ki Mecnûn'u hezârân hemçü ben sendir
 Eğer Şeytan değilsen gel melek gibi sücûd eyle
 Şu zîbâ vechine yârin niçün kim vech-i ahsendir
 Şu câzû-yi keman-keşdir ki qan içmekten usanmaz
 Şu hindû xâl-i dilkeş gör nice yıldır ki rehzendir
 Eğerçi sôfının fikri hemîse hûr-ü Cennet'tir
 Habîbî sevdüğü candan şu dînün nûru oğlandır

11

Nesîmî'ye nazîre

Tapun kim canların cânânesidür
 Bu 'aşîq can anun cânâ nesidür
 Yüzü bir şem'-i candır 'âlem-efrûz
 Kim anın mihr-ü meh pervânesidür
 Ruxun nît'ında xâlün baydaqınun
 Qamu şâh-ı cihân ferzânesidür
 Bu cümle zülf-ü cânun zülf-ü xâlün
 Birisi dâm-ü biri dânesidür
 Saçın meşşâtasının dil olupdur
 Nice gitsün ki her dem şânesidür
 Qaşın mihrâb-ı can iken 'aceb bu
 Kim ehl-i şirkin ol meyxânesidür
 Saçı zencîrinün her dem Habîbî
 Bu 'aql-ü cân-ü dil dîvânesidür
 Zülâl-i la'lin için olmıyan xâk
 Hevân oduna her dem yânesidür

12

Ahmet Paşa'ya nazîre

Kâinatın varlığından bâna sen şâfî yeter

Qıble-i mihrâb-ı câna qâşınun tâqı yeter
 Nâr-i hicrânın duxânı zulmetlerini sürmeğe [1]
 Şems-i can zühre - cebin mâhın yüzü tâqı yeter
 Cân-ı miskin mâr-ı zülfü âğularsa gam değil
 Zerrece şîrin lebinin çünki tiryâqı yeter
 Gerçi yâran mest olub nûş eylemezler kaseyi
 Bize Fazl'un devletinde cür'a-i bâqî yeter
 Şems-i din'ün sohbetinde bize ey yâr-i zarîf
 Nuql-ü şem'-u sebze âb-ü sâz ile sâqî yeter
 Biz bu bî-pâ-vü ser-ü üftâde dil-rîşin müdâm
 Tutmağ elinde câmı sâ'id-i sâqı yeter
 Dürd-ü sâfî ne sunarsa sâqî-i can nûş qıl
 Dinmesün kim ey Habîbî mestdürür saqı [1] yeter

13

Celâlî'ye nazîre

Pertev-i hüsn-ü cemalin 'âlemi pür-nûr eder
 Ahsen-i vech-i xayâlin âdemi mesrûr eder
 La'l-i can-baxşın eğerçi mürde cisme can verir
 Çeşm-i bîmârın nigârâ canları rencûr eder
 Kilk-i qudret alnuna çün Fazl-ı بسم الله yazar
 Ya'ni Rahman sûretin Şeytanı gözden dûr eder
 'Ayn-i fettânınla qâşın zülfün ey meh-rû sanem
 Niyce 'izzet ehlini pâmâl edüben xor eder
 Cam değil xayl-i xayâlin yıqsa ey şeh cân ilin
 Çünki hüsnün genc-i ışqunla anı ma'mûr eder
 Ruxların şem'ine can pervâz edüb pervâne-veş
 Yandugunca saçların ol miskini mehcûr eder

[1] *Câmi'-ün-nezâir*'de evvelce «Xar-ı hicrânın zulmetlerini sürmeğe ol» yazılmış, fakat sonradan yanına «Nâr-ı hicrânın duxânı zulmetlerini sürmeğe» mısra'ı ilâve edilmiş. Vezinsiz olan bu mısra'ın «Nâr-i hicrânın duxânı zulmetini sürmeğe» olacağını tahmin ediyorum.

[1] *Sakınmak*, saklamak, himaye etmek mânâsındır.

Münşî-i qudret yazar çün defterinin sûretin
 Xatt-ı tevqî'ünü ol dem rıq'a-i menşûr eder
 Hüsnünün taqvîmini çün bağlar ahsen veçhile
 Xatt-ü xâlinin rûqûmu Ebced'in mastûr eder
 Naqşını pergârının naqqaş-ı sûret yazıcaq
 Ab-ü rengin resm içinde büt gibi mastûr eder
 La'l-ü lü'lü'nün Habîbî nazmedicek medhini
 İşiten der bu Mesîhâ'dır ki nefh-i sûr eder

14

Şeyxî'ye nazîre

Nigârâ zülf-i şeb-rengin ki eyyâmım siyâh eyler
 Benim ol 'ömrümü bâde verüb her dem tebâh eyler
 Sen ol insân-ı kâmil sen elâ ey sûret-i Rahmân
 Ki dâ'im hüsnüne secde sürûş-ü mihr-ü mâh eyler
 Emîn olan havâdisten dü 'âlemde o 'âşıqdır
 Ki sen ma'sûq-ı gaybînin eşîğın ol penâh eyler
 Se'âdetlü ayağının tozu her bâşa kim qonsa
 Elini erdürür 'Arş'a adın sâhib-külâh eyler
 Bu xâk-i cismimi mihrin odunun yili yaqdıqca
 Gözüm seylâb olur ol dem hem âhım kûhu kâh eyler
 Qamu şeh mât olur şâhâ feres filiyle ferzin sür
 Qaçan kim baydaq-ı xâlin ruxun nıt'ında şâh eyler
 Mu'anber zülfüne müşk-i Xatâ öygenmek ettikçe
 Yanar fikr-i xatâsının oduna çün gunâh eyler
 A Şems-üddîn-i cân-perver titirer gök qamu axter
 Habîbî 'ışqın odundan k - o dem derd ile âh eyler

15

Salî'ye nazîre

Gül yanağın üzre çün ol sünbül-i serkeş yatur
 Cümle serkeş diller ana bağılu xoş na-xoş yatur

Her ki hüsnün ka'besinde görse fettan 'aynunu
 Der revan mihrâb içinde bir iki serxoş yatur
 Cüst-ü çâpük bir 'aceb uğrudur ol hindû benün
 Bâğ-ı cihandan [1] sîb-ü gül şeftâlû verüb xoş yatur
 Qâbe qavseynünle gamzen oquna cân-ü dili
 Sînemiz içinde hem qurbân-ü hem tirkeş yatur
 Gözümün yaşıyle âhım âteşinden yir-ü gök
 Xuşk-ü ter olmuş Habîbî hem quru hem yaş yatur

16

Safâî ve Nişânî'nin nazireleri vardır

Çîn ilinden çîn seher çün şol büt-i zîbâ gelür
 K - ây-ü günden ruxlarının pertevi zîbâ gelür
 Çün gelür bin nâz ile ol serv-i sîm-endâm yâr
 Sanasan Mecnûn'a Leylî Vâmîq'a 'Arzâ gelür
 Ey ki qadd-i dilberi serv-i sehîye benzeden
 Râst et billah nazar kim müntehî bâlâ gelür
 Mushaf-ı hüsnün tefe'ül ettüğümce rûz-ü şeb
 Tâli'imde görünen bu sûre-i Tâ-hâ gelür
 Her kaçan bâd-i seher depretse müşkin zülfünü
 Xâtırım olur perîşan başuma sevdâ gelür
 Hûr-i 'îne da'vet etme beni vâ'iz varmazam
 Hüsn içinde çünki şol bî-misl-ü bî-hemtâ gelür
 Nerkis-i maxmûra din [2] kim tâ ki xod-bîn olmasun
 Bâğ içinde seyrede şol gözleri sehlâ gelür
 Kâ'be-i kûyun ziyâret etmeğe bâd-ı sabâ
 Eşiğine her sehergeh bî-ser-ü bî-pa gelür
 Al elinden âyağı qo âyağında başunu
 Sâqı-i zühre-cebin gün yüzlü meh-sîmâ gelür
 Qâpusunda guşi halqa qıldığım bu k-işidem

[1] Bâğ-ı candan.

[2] Deyil, deyiniz demektir.

Tâ ki diye rahmedüb şol âşıq-ı rüsvâ gelür
 Çün Habîbî gördü bu gün dilberin dîdârını
 Sanma-nun [1] gönlüne ayruq [2] gussa-i ferdâ gelür
 Xaste-dil olduğuna gam yîme ey can dem-be-dem
 Zî se'âdet kim qulunu görmeğe Mevlâ gelür

17

Şeyxî'ye nazîre

'Âşıqa ma'şûqunun cevri-ü cefâsı xoş gelür
 İki 'âlemden ana bir merhabâsı xoş gelür
 Gözlerim derdîne sürme olmağıyçün dem-be-dem
 Tûtyâ-yî cevherîden xâk-i pâyi xoş gelür
 'Ömr-i bâqî saçlarındır bâda verme ey sanem
 Görün ol 'ömr-i 'azîzi çün baqâsı xoş gelür
 Cümle bu xalq-ı cihânın qıl-ü qâlinden bana
 Eşiginde itlerünün mâcerâsı xoş gelür
 Sâna ey zâhid behîşt-ü hûr-ü ridvânî bana
 Ol büt-i zîbâ nigârımın liqâsı xoş gelür
 Bu Habîbî'nin du'âsın müstecâb et ey sanem
 Çün kerem ehline dâ'inin duâsı xoş gelür

18

Gönlümü her dem-be-dem êder perişan saçların
 'Aqlı qılır deng-i vâlih mest-ü hayran saçların
 Bir dükenmez qare sevdâdır kim ucu yoq anın
 Ben perîşan - xâtırın başında ey can saçların
 Gün yüzündür gerçi iymâniyle dîni 'âşıqın
 Bana yeter dünyede küfr ile iymân saçların
 Ger dü - kevni bir qılına verseler bin can ile
 Ey sanem billâhi verme k - ola meccan saçların
 'Uqdesinden bir girih çözerse 'Arş'ın üstüne

[1] Sanma anın demektir.

[2] Artık, gayrı demektir.

Tutar ay-ü güneşin yüzünü yeksan saçların
 Gâliye-vü müşk-ü 'anber qıldı tîb-ü 'ûd ne
 Ser-be-ser xâk-i cihanı 'anber-efşan saçların
 İki kevne bir kılı niycesi olmasun muhît
 Qurdu gün 'Arş-ül 'azîm üstüne sayvan saçların
 Dört kitâbın müşkilini bu Habîbî etse hâl
 Nola çünkim oldu ana naql-ü bürhan saçların

19

Gam-ü cevri ki cânâ câna ettin
 Qamûsun xûb key merdâne ettin
 Gözün qan ağladuğu ey perî-rû
 Ki her dem zulmünü insâna ettin
 Eline tîg verdün iki mestün
 Bu resm-ü 'âdeti Türkâne ettin
 Şu mest ettiklerin mihrâb içinde
 Gören der mescidi meyxâne ettin
 Şu can deyrinde yaqtın iki şem'i
 Cihânı yekser âteşxâne ettin
 Çü zencîri saçuna şâne urdun
 Dügêli 'âqlî divâne ettin
 Cemâlin şem'ine yanmağa her dem
 Qamû can mürgunu pervâne ettin
 Yüzün nıt'ında xâlin beydaqunu
 Sürelden şahları ferzâne ettin
 Saçunun bir qılın ey mushaf-ı cân
 Hezaran kıssa-i efsâne ettin
 Gönül mürgun giriftâr etmegîçün
 Şu zülf-ü xâli dâm-ü dâne ettin
 Habîbî qulağına söyle yârin
 Sözünü çünki sen dürdâne ettin

20

Şeyxî'ye nazîre

Billâh ey serv-i revan durgıl seher gül şen değül
 Gün yüzün şem'i önünde tâ güle gülşende gül
 Cümle 'âlem gülşen olsa gülse her dem yüzüme
 Çün güler yüzün banâ gelmiye ol gülşen değül
 Ravza-i hüsn-ü cemâlin 'arzedelden ey sanem
 Güldü bâg-u lâle nesrin süsen-ü gülşende gül
 Bîtirelden gülsitânı bâğbân-ı kâinât
 Bitmedi bir gül yüzün misli daxi gülşen değül
 Lâle yüzün hasretinden oda yaqar içini
 Gonca la'lün gayretinden su olur gül şen değül
 Sünbülün vasfın sabâden îşidübdürür meğer
 Anın içün yîle verür xırmenin gülşende gül
 Bu Habîbî îrişelden nev- bahâr-ı vasluna
 'Âlemı ana Cennet oldu yalnız gülşen değül

21

İbrahim Bey kasîdesine nazîre

Dur uru ey sâqi billâh xoş - xirâm
 Câ-m-ı Cem'den nüşedüb serxoş haram
 La'l-i yâqût-i revânı lûtfedüb
 Sun elüme edevüz bezm-i müdâm
 Gün yüzünle zülf-i şeb - rengün a döst
 Virdim-ü zikrim olubdur subh-u şâm
 Ey qamer - rux şems-i can sâqi saqın
 Puxte olmuş 'âşiqını etme xâm
 Sebze - vü âb-ü harîf-ü sâz-ü mey
 Budürür esbâb-i 'işret vesselâm
 Hâzır iken dur içelüm durmadan
 Kim gider Cem taxtdan ûşanur bu cam
 Sohbeti biz xas edelim yâr ile

Muttalî' olmasun ana hiç 'avâm
 Ey Habîbî xali olma bir nefes
 İç şarabı yıl on iki ay tamâm
 Cehd qıl senliği senden zâil et
 Şol musaffa âb ile sen ey gulâm

22

Fazl-ı Feyyâz-i Ezel çün eyledi feyzîni âm
 Sâqiyâ dur câm-ı Cem sun subhdürür vesselâm
 Sôfiyâ qo neng-ü nâmı câm-ı safı nûş qıl
 Sâqı-i meh-rû elinden âşıqa sen olma xâm
 Gönlünün âyînesini her nefes pâk eylegil
 Şol musaffâ âb ile bu jengini ânun müdâm
 Meykede içre muqım ol der ise pîr-i mugân
 Sen anun dür gibi sözün sîmâgıl al ele câm
 Rath-ü yâbis sözü qo vâ'ız dimâğın xuşkünü
 Ger herv-i ter [1] et câm-ı Cemden kim budur xayr-ül kelâm
 Ey Habîbî sen müdâm iç şol şarâbun câmını
 Ânun esrarını saqla bilmesünler xâs-ü 'âm

23

Kemâlî'nin nazîresi vardır

Pîr-i mugânı bir seher çün ziyâret eyledim [2]
 Âyağında baş qodum çoq çoq 'ibâdet eyledim
 Bir aceb ritl-i giran sundu elüme pîr-i mest
 Aldım içtim cân-ü dil mülkün 'imâret eyledim
 Mest çün beni eyledi ol ritl ile pîr-i mugân [3]
 Ben daxi mutribla sâqîye işaret eyledim

[1] Herv-i ter; Ger, fazladır.

[2] Doğrusu şöyle olacaktır: Bir seher pîr-i mugânî çün ziyaret eyledim.

[3] Doğrusu şöyle olacaktır: Çün beni mest eyledi ol ritl ile pîr-i mugân.

Mutribâ rast gû nevâda çün düzettir çengini [1]
 Âkif-i meyxâneye çünkim beşâret eyledim
 Cem' olub kâşâne içre nûş qıldıq câm-ı mey
 Sâqi-i meh-rûyi gördüm çoq şetâret eyledim
 Cân-ü gönlü 'aql-ü dîni cümle verdim sâqiye
 Şol ziyanger sôfiye sankim xasâret eyledim
 Pür-küşayış olduğumu gördü der ey bî-nevâ
 Çoq sevinme cism-ü cânı yoxsa gâret eyledim
 İşidüb pîrün sözün içtim huzûr-i qalb ile
 Cümle ısqât-ı salâtûma kefâret eyledim
 Bir zaman çün sâkin-i meyxâne oldum pîr ile
 Nefs-i şûm eyyâmını xayli haqâret eyledim
 Pîrimün bir cur'asına satmam iki kevni ben
 Ey Habîbî key bilürsün xoş ticâret eyledim

24

Ey dâstan yârim bana uymaz nidem [2]
 Ömrüm gibi gitti revan şol şem'i can göymez nidem
 Her dem nazar pâk eyleyüb baqsam cemâli âyına
 Güneş yüzü âyînesi âyına göz doymaz nidem
 Şol fitne-i devr-i qamer 'ayn-i belâdır kim meğer
 Serxoş olub gamlar içre nittüğünü duymaz nidem
 Ol dil- siyeh fettan fireng her oq kim âtar bî-direng
 Doğru revâne îrişür ayruq göze qıymaz nidem
 Can bülbulü her subh-u şâm efgan-u ah eyler müdâm
 Ol gonce-leb gülruş gulâm çü şem'ine qoymaz nidem
 Bir demde bin cân-ü cihan terkeyler olsam yôluna
 Ol 'âli-himmet dilberüm binin bire saymaz nidem
 Yârin qapusunda mudâm xor olduğum budur ki ben
 Doyar kişi her nesneye bu cürmüne doymaz nidem

[1] Bu mısra'ın kenarına sonradan «Rast qıl mutrib nevânı xoş düzen vir çengine» mısraı yazılmıştır ki, daha doğrudur sanıyorum.

[2] Bu mısra' eksiktir. Mısra'ın başı «ey dâstan, ey dâstan» olacaktı.

Ey nâsîh-ı müşfiq bize pend-ii nasihat eyleme
 Kimse ezelde yazılan yazuyu çün yuymaz nidem
 Seyxim o can sâqîsinün serxog gozunden mest olan
 Merdiimleri iki cihan xalqı daxi duymaz nidem
 Sen ey Habibi câm-ı mey nûşeyle çaldır çeng-ü ney
 Gorduk ki ol Settâr-ü Hay qullarına qıymaz nidem

25

Can alıcı xûnî gözün bir dem aman vermez nidem
 Dil - xasteye kirpiklerün ol daxi can vermez nidem
 Şîrin lebün esrârını Ruh-ul Qudiisden sordu can
 Dêr ôl gaybün sırrıdır nâm-ü nişan vermez nidem
 Qo vâ'ızın efsânesin sâqî sun ol câm-ı Cemi
 Gordiin yaqin kim bu zaman devr-i zaman vermez nidem
 Gerçi سِرِّ السَّاقِی sırrını zerrât-ı 'âlem şöyleşür
 'Aynun gibi riisen xaber bir şey 'iyan vermez nidem
 Ol lezzeti kim cânıma la'l-i revan-baxşın veriir
 Vallâhi anın zevqini cân-ü cihân vermez nidem
 Ey sebze-i can gülşeni serv-i revânun lûtfunu
 Bag-I behîşt-ü hûr-i cinân vermez nidem [I]
 Sol câmı ki sundun müdâm cân-ı Habibi'ye müdâm
 Ey sâqi meh-rû çün gulâm pîr-ü cuvan vermez nidem

26

Ömerî'ye nazre

Ben ki la'lin can yerinde görmüşem
 Derdünü derman yerinde görmüşem
 Xr-i gamzen zaxmini candan revân
 Merdüm aqar qan yerinde görmüşem
 Xâne-i gözde xayâlin golgesin
 Şükr kim mihman yerinde görmüşem

[1] Eksiktir.

Gün yüzünde küfr-i zülfün ey sanem
 Ben yaqın îmân yerinde görmüşem
 Mushaf-ı hüsnünde xatt-ü xâlünü
 Harf - be-harf Qur'an yerinde görmüşem
 Qaşların yâsına kim 'îd âyudur
 Canları qurban yerinde görmüşem
 Her ne cevretsen Habîbî lûtf ile
 Hüsn-i xulq ihsan yerinde görmüşem

27

Hayâtî'nin nazîresi vardır

Sâqî seherdir sun berû câm-ı Cem'i nûş edelim
 Bu seng-sâr olmuş seri ol camla serxoş edelim
 Rûh ile 'aqlı râh ile lâ ya'qil-ü mest eyleyüb
 Dehr-i zamânın gussasın bir dem ferâmûş edelim
 Bu 'aql muhkem kayd imiş 'uşşâqa gördük ey refîq
 Gel cehdedüb duruşalım tâ ânı serxoş edelim
 Geldim qabâçe giydirüb rez qızını biz qoçalım
 Âdın anın cism-i lâtif rûh-i güher-pûş edelim
 Çünkim zemîn-ü âşân gördü sima' eyler müdâm
 Gel biz daxi meyxânede şol xum gibi cûş edelim
 Qo medreseyle mescidi sôfî-vü şeyx-ü vâ'iza
 Pîr-i mugânın câmını deyr içre biz nûş edelim
 Ey sâqî-i rûh-i revan bir dolu sun billâh revan
 Tâ kim Habîbî dervişi bî-'aql-ü bî-hûş edelim
 Şol kim edecektir müdâm gel edelüm biz subh-u şâm
 Ey pîr-i puxte olma xâm deme ki uş uş edelim

28

Hamdî'ye nazîre

Billâh seherdir sâqiyâ doldur berû câm içelüm
 Lâ ya'qil-ü mest olalım biz rind-ü bed-nâm içelüm

Çün bu siyeh-kâse cihan bir dem bize vermez eman
 Sun la'l-gun ânı müdâm her subh-u her şâm içelüm
 Ey sâqi-i xüceste-fâl her rûz-ü hefte mâh-ü sâl
 Nâmûs-i câmı tâşa çal qo neng ile nâm içelüm
 Açıldı çün gülşende gül sâqî ele al câm-ı mül
 Çünkim bize qalur değül bu devr-ü eyyâm içelüm
 Müftî müderris şeyx imâm gördün ki içerler müdâm
 Biz d - anlara [1] tâbi' olub ey ehl-i İslâm içelüm
 Çün hâzır oldu deff-ü ney gül sebze içre yâr-ü mey
 Vaqti ganîmet anlâ key gel ey dilârâm içelüm
 Meydir Mesîh'ün qânı bes meydır çü rûh-i sânî pes
 Sen ey Habîbî. sözü kes kim ânı mādâm içelüm
 Çün rez qızı gözlerinin yaşıdürür mey bil müdâm
 Ey sâq-i 'âdil bize değme anı tâm içelüm

29

Revânî'ye nazîre

Can içinde derd-i aşqın olalı cânâ muqîm
 Gözlerinden sayru gönlüm oldu sâğ-u müstaqîm
 Gün yüzün âyînesîne baqduğunca her nefes
 Gözüme rûşen görünür vech-i Rahmân ey hakîm
 Her kaçan bir bûse etse can lebinden iltimâs
 Bağrımı xunxâre gamzen eder ol demde dü-nîm
 Ni'met-ü nâzın cihanın nider ey can cân-ü dil
 Kim olara cevri nâzın oldu çün nâz-i nâ'im
 Ey Habîbî cevri nâzın göreliden gözlerim
 Gönlümün ârâmı gitti canda gam oldu muqîm

30

Tutmâcî'nin nazîresi vardır

Bâna mihri ermedi sen meh - liqânun neyliyem

[1] Biz de anlara, demektir.

Âxırı olmadı bu cev-r-ü cefânun neyliyem
 Bir dükenmez qâre sevdâdır başuma saçların
 Ey cihânın fitnesi ucundan anun neyliyem
 Tîz edelden bâna xançer merd-i kâfer gözlerin
 Râhâtı qalmâdı gitti cism-ü cânun neyliyem
 Ne kadar fikr-i daqîq eder olursam bîlünü
 Gayetine 'aql ermez ol miyânun neyliyem
 Xatt-u xâlin naqşı dilden göz yaşıyle gitmedi
 Yazusudur başuma çünkim Xudâ'nun neyliyem
 Bir nefes çün senden ayru oldu cânım ey sanem
 Varlığın cân-ü cihânın kün fekânun neyliyem
 Sordü can Ruh-ül Qudüs'ten şol dehânın sırrını
 Bilmezem ben sırrını der gayb-dânun neyliyem
 Olmadı pîre [1] hergiz xân-i vaslından nasîb
 Sen se'âdetlu cüvân-merdi cüvânun neyliyem
 'Ârizun devrinde şol gül cilve eder kendünü
 Gör utanmaz yüzünü ol bî-hayânun neyliyem
 Can gözün Mirrix gamzen seyfi çün enbûr olur
 Tîr-i Zühre Mâh-u Mihr-i âsmânun neyliyem
 Çün Süheylî leblerün bir bûse vermez cânuma
 Günde bin gez öptüğünü firqat anun neyliyem
 La'l-ü yâqût-i revânından revân etmez sana
 Ey Habîbî sâqı-i nâ-mihribânun neyliyem
 Ol hevâ-vü bu heves kim lebleri it câm [1]
 Hîç edüb yile verür zülfün o cânun neyliyem

31

Fuzûlî'nin taxmîsi vardır

Ger seninçün qılmayam çâk ey büt-i nâzük beden
 Kûrum olsun bu qabâ eğnimde pîrâhen kefen
 Çıqmıya sevdâ-yi zülfün baştan ey meh ger yüz il

[1] «Olmadı bu pîre» olacaktır.

[1] Eksiktir. Mânâ anlaşılmıyor.

Üstûxân-ı kellem içre dusta 'aqrebler vatan
 Düştü şebnem bağa gel tâ gül nisâr etsün sana
 Sebzenin her berkine bir dür ki tapşurmuş çemen
 Ey gönül 'ışq ehline her dem gülerdin şem' tek
 Ben demezmiydım ki bir gün ağlıyaşdır gülen
 Niyce dinlensün Habîbî'n sensiz ey endamı gül
 Çün batar cismine tende her tüğ olmuş bir tiken

32

Gözüm eydür gönlüme şol hûr-i meh - veşden saqın
 Gönlüm eydür yürü sen var sen [1] şol güz-ü qaşdan saqın
 Gönlüm-ü gözüm xayâlüne vatandır gerçi kim
 Ey sanem billâh lûtfet âb-u âteşden saqın
 Ey belâlu dil-şikeste vey perîşan-hâl işit
 Sözümü şol ca'd-i sünbül zülf-i serkeşden saqın
 Sâna ger rüsvâ-yi xalq olmaq gerekmezse a dil
 Yürü var şol mest-i câdû îki serxoşden saqın
 Ol habîb-i bî - vefânın qavline înanma sen
 Ey Habîbî sâna dedim âb-u âteşden saqın

33

Xalîlî'ye nazîre

Şu kâfer çeşmi gördüm İstefâ'de
 Ulûnu andan ettim istifâde
 K-ana benzer daxi bir büt bulunmaz
 Xatâ-vü Çîn-ü Rûm-ü İstifâde [2]
 Şu geç-baz zülf aldı iki rux müft
 Daxi sürmezden ol xâlî piyâde
 Sen ey sâqî elüme sun seher dur

[1] Birinci «sen» fazladır.

[2] Bu iki beytin kafiyelerinde çinas vardır. İlk mısra'daki «İstefa» bir rum çocuğunun adı olacaktır. İkinci beytin sonundaki «istifade» ise «istivâde» olacaktır..

Sebû sâger piyâle câm-ı bâde
 Düiz ey mutrib rebâb-ü çengini râst
 'İraq-u İsfahân ile Nevâ'de
 Gel ey sôfî iki kevnin safâsın
 Dilersen iste bul câm-ı safâde
 Anınçün hurmeti ma'lûm olundu
 Kitâb-i İsi Mûsî Mustafâ'de
 Dolaştı can ser-i zülfüne yârın
 O müşkil 'uqdeyi ister küşâde
 Bu gönlüm derdini sordum tabîbe
 Lebidir der devâ dâr -ü-şşifâde
 Habîbî ger dilersen 'ömr-i bâqî
 Özünü fânî et dâr-ül - fenâde

34

Erdi qulağuma seher çün hây-ü hû-yı meykede

درخواستم کردم فرمائیز سوی میکند
 رفتم دران میخانه را دیدم بسی دیوانه را
 مردم پیای میکشد ازخم سبوی میکند

Bir dem teferrüc eyledim çün ol maqam-ı 'âliyi
 Derhâl mest etmiş beni gördüm ki bû-yi meykede
 Pîr-i mugânın yüzüne duş oldu ol dem gözlerim
 Dedim nedir râh-ı necât ey âb-ı rû-yi meykede
 Qıldı nazar çün hâlîme bir dolu sundu elime
 Dedi tebessüm ederek günc-i kedû-yi meykede
 Ol câmı çün nuşeyledim bu 'aqlı serxoş eyledim
 Görüb ta'accüb eyledi cümle - ehl-i kûy-i meykede [1]
 Sen mantığın dersin banâ söyleme ey müftî daxi
 Her müşkili tahqıq eder çün güft-ü gû-yi meykede
 Şol Ka'be'ye tevzîr ile ey ârzu eden kişi
 Olmaq dilersen can emin et ârzû-yi meykede
 Benden işit doğru xaber edem sana söz muxtaser

[1] «Cüml - ehli» diye okunacaktır.

Sen ey Habîbî dur seher et cüst-ü cû-yi meykede
 Di Rûh-i Qudsî bülbüle tâ k-ide her dem gulgul
 Xâmûş etmektir müdâm gördün ki xû-yi meykede
 Etil tahâret ey faqîh gusleylegil pâk-ü lâtif
 Xoş bu revan sôfîdürür çünk-âb-ı cû-yi meykede
 Tabl-ü 'alem meyxâneye çek gel seher dur şâh-vâr
 Gördüm ki çün eyler xurûş sünnâ-yi nâ-yi meykede

35

Bir dem salınsa çün ol serv-i revan cemende
 Gözüm eder hezaran âbı revan cemende
 Şevqine gül yüzünün her dem hezâr-destan
 Edüb bu bülbül-i can eydür şu an çeşmende
 Zülfün görelî sünbül gülgûn yüzünü lâle
 Her demde eklederler sevdâ-vü qan cemende
 Bûyi sağundan erdi bâd-ı bahâra çünkim
 Ser - mest ü deng ü hayrân oldu devan cemende

بحی العظام olurlar وهی رمیم olanlar

Sen bir nefes urarsan ol dem revan çeşmende
 Devr-i zaman içinde görmedi bir beşer hiç
 Sencileyin perî-rux hur-i cinân cemende
 Şol tîr-i qâmetünü servi görürse doğru
 Qâşın gibi eğilir olur keman cemende
 Ma'suqa 'ayni sensen ey 'ışq eri Habîbî
 Gerçeksın 'âşiqâne ol can-feşan cemende
 Tut sâqinin elini qo başunu ayaqta
 İç câm-ı 'ışkı mest ol sen bu zaman cemende

36

Dur seher ey sâqi-i can bir qadeh mey sun bize
 Gözlerin cünkim yedirdi sihredüb afyun bize
 Vâlih-ü bî- 'aql-ü serxoş mest-ü hayran olmuşuz
 Görüneli şol gözü nerkis yüzü gülgûn bize

Ruxların şol câm-ı Cem kîti-nümâdır kim yaqın
 Rûşen ol yüzden görünür Xâliq-i bî-çûn bize
 Pür edüb peymâneysi sâqî elüme sun müdâm
 Nûş edelüm kim bilür niyde bu çerx-i dîn bize
 Ol sâfâ câmin peyâpey nûş edelüm ey hakîm
 Çünki ol pîr-i mugandan oldu bu qânun bize
 Şol leb-i yâqûtunu qût etmeğîçün cânına
 Dem - bé-dem yedürdüğü qandır dil-i pür - xûn bize
 Ey Habîbî 'aqlî qo tut câm-ı 'ışqî her nefes
 Şöyle lâ ya'qil oligör kim güle Mecnûn bize

37

Dur uru ey sâqî-i mehrû bize
 Sun berû bir qaç qadeh vînû bize
 Leblerindir gerçi kim tiryâq-ı can
 Ef'i zülfün içirür agû bize
 Gün yüzünden şâd-ü xandandır gönül
 Saçların ebri salar qaygû bize
 'Ayn-i âşûb-i cihandır gözlerin
 Âfet-i can oldu ol câdû bize
 Ravza-i hüsn-i cemâlin görelî
 Hâsıl oldu Cennet-i mînû bize
 Gerçi kim sehm-i se'âdetdir qaşın
 Oq eder tîz ol keman-ebrû bize
 Dür dişinle la'l-i nâbun zevqini
 Vermez ey can lâle - vü lû'lû' bize
 Âb-ı Hayvan çeşmesinden tatludur
 Verse la'lin çün bir içim sû bize
 Reh-zen-i candır Habîbî xâk-i döst
 Veh k - eder ol dil - siyeh hindû bize

38

Derd-i 'ışqa her ki ol dem-sâz ola

Ol gerek Lâbüd ki ehl-i râz ola
 'Âşıq-ı sâdıq odur ma'şuqunun
 Yoluna can terkede ser-bâz ola
 Demde bin gez qâl ederse 'âşıq
 Gamzesi ma'şuqunun xod âz ola
 'Âşıqa cevr-ü cefâ-vü derd-ü gam
 Zevq-u şâdî hüsn-ü xulq-u nâz ola
 Her mezellet k - irişe ma'şuqdan
 'Âşıqa xod ol gamû i'zaz ola
 'Âşıq anda nîce tevbe ede kim
 Âb-ü sebze şâhid-ü mey sâz ola
 Erişemez şol humânın zülfüne
 Murg-i dil ger şâhin-ü şehbâz ola
 Ey Habîbî xoşdürür câm-ı şerâb
 Xassa kim mahbûb-i xoş - âvâz ola

39

Her kime hem - râh Fazlullâh ola
 Ana fazl-ı feyz ol Allâh ola
 Her ne kim eder kişi ey yol eri
 Ol gerek kim hasbeten lillâh ola
 'İşq-ı ma'şûqa qul olan sıdîq ile
 Dünyî-vü 'uqbî içinde şâh ola
 'Âşıq [1] işi gerek şam-ü seher
 Vird-i hasret göz yaşıyle âh ola
 Bu ufuqdan her sitâre kim doğar
 Mihr-i âlem can gökünde mâh ola
 Nûrile rûşen ola bu kâinât
 Ol se'âdet necmî Şems-ullâh ola
 Vech-i âdemdir sırât-ı müstaqîm
 Âna doğru gitmiyen bî-râh ola
 Etmiyen secde melek - veş âdeme
 Dîv-i mel'un 'âsi-i güm - râh ola

[1] Âşıkın.

Oldürür sultan iki âlemde bes
Çün Habîbî her ki 'abd-ullâh ola

40

'Adnî'nin kasidesine nazire

Ol zaman kim mest qıldı çeşm-i maxmûrun beni
Xâk-i pâke ol dem ettim ben fedâ cân-ü teni
'Aql-ü fikrim [1] dağıldı bir yere cem' olmadı
Bu perîşan gönlümün olalı zülfün meskeni
Bu cihân-ü can dimâğın tâze-vü xoş - bû eder
Deprede bâd-ı sebâ çünkim şu zülf-i müşkini
Vey pâdşâh-ı ins-ü can ey şehenşâh-ı cihân [2]
Gör [3] bî-pâ ser - fütâde qande qalmış meskeni
Sen beni bir demde bin gez öldürürsün cevri ile
Bir nefes ben şükr-ü hamdden gayri anmazam seni
Yıgmağıl gam leşkeriyle billah ey sultân-ı can
Görelî can Ka'besinde çün o vech-i ahseni
Bu Habîbî sûret-i Rahman'a eder secdesin
Bu virañ dil kim oluptur genc-i 'ışqın maxzeni

41

Müseddes

Dün gördüm ol nigârı tarabnâk-ü ercmend
Kâfûr eliyle destelemiş 'anberîn kemend
Baqdım şikenc-i turrasına zâr-ü müstmend
Bir şaxs-ı nâ-tüvan oturur gerdeninde bend
Kimdir bu miskin ol ne resendir dedim dedi
Zülfüm kemendi tutsağı canındürür senin

[1] Aklım-u fikrim.

[2] Ey şehenşâh-ı cihân ey pâdşâh-ı ins-ü can.

[3] Gör bu.

Çekmiş cemale ferr-ü dem-ü 'izz-ü câhını
 'Anberle doldurub başa eğmiş külâhını
 Ebrin yüzünden aldı-vu 'arzetti mâhını
 Gördüm yüzünde dâne-i xâl-i siyâhını
 Şol müşk-i lâle üzre nedendir dedim dedi
 Cânında 'aks-i dâğ-ı nihânındürür senin

La'l-ü güher dişiyle yapışmış dudâğına
 Müşk-i Xuten hevesten ulaşmış yanâğına
 Dürr-i Necef hevâdan asılmış qulağına
 Çox dâne dâne nesne tökölmiş ayağına
 Hey hey bu ne 'aqîq-i Yemendir dedim dedi
 Gözden axan ciğerdeki qanındürür senin

Geşt ile çıktı gülşene ol serv-i gül-'izâr
 Elvân-ı meyve dâmenine töktü şâhsâr
 Ben gördüm anda piste-vü bâdâm-ü sîb-ü nâr
 Bir mürğ oqurdu 'ârızı bâğında zâr zâr
 Ol mürğ ne mürğ bû ne çemendir dedim dedi
 Bâg-ı çemende mürğ-i revânındürür senin.

Göz gördüğünce gönlüm olur husnû mâili
 Eyler delü bu şîve ile nîce 'âqılı
 Sihreylemiş yüzünde yine Çâh-ı Bâbili
 Bendetmiş anda bir nice sâhib-nazar dili
 Çin [1] söyle bu ne çâh-i zeqandır dedim dedi
 Ey çox xatâlu kendü mekânındürür senin

Yâşım yürüdü sû gibi ol serv sûyuna
 Göz bâxa qaldı zülf-ü xad'-ü rûy-ü mûyuna
 Pîrâne - ser gönül aqub ol qaddi cûyuna
 Aldandı tıfl tek dil anın reng-i rûyuna

[1] Eski Oğuzca'da doğru demektir.

Bû ne xuceste serv-i semendir dedim dedi
Baxt-i sa'îd-i ömr-i cüvânındürür senin

Nerkis uyandı bu çemen «ü'âyn u câme-xâb» [1]
Gül çıxtı pîrehen yaxasından açub niqâb
Teb tüştü câna cümle-i âfâqı tuttu tâb
Oî dem ki doğdu cebhe-i şarqından âftâb
Bir zerre gördüm anda dehendir dedim dedi
Bu söz yaqın Habîbî gümânındürür senin

42

Kıt'a

Sefâ hengâmıdır 'işret demîdir ey gül-i ra'nâ
Açıl bağ-ı letâfette görünsün perçemin cânâ
Münevver eylesün rûyün dil-i 'uşşâq-ı gam - xârı
Dil-i nâ-şâdı şâd eyle budur xasiyyet-i ma'nâ

[1] Yanlıştır.